POZORIŠNA BIBLIOTEKA

11

RICHARD WAGNER

LOHENGRIN

NARODNA KNJIŽNICA

Godišnja pretplata D 100.

Sv. 1.—5. **Ivo Vojnović: Dubrovačka trilogija.** S predgovorom M. Lisičara. Elegantno uvezano D 30.—.
Sv. 6. **Emerson: Napoleon.** D 2.—.
Sv. 7. **L. N Tolstoj: Tri smrti. Čim ljudi žive.** D 2.—.
Sv. 8.—14. **Anatol Frans: Zločin Silvestra Bonara,** člana instituta. Elegantno vezano D 20.—.
Sv. 15.—21. **M. J. Ljermontov: Junak našega doba.** Sa slikom piščevom D 10.—, vezano D 15.—.
Sv. 22.—24. **Branko Radičević: Izabrane pesme.** Uredio V Čorović D 5.—, vezano D 10.—.
Sv. 25. **B. Gj. Nušić: Knez od Semberije.** Istorijska scena. **Danak u krvi.** D 2.—.
Sv. 26.—30. **Sil. Vara: Engleski državnici** (Lloyd George, Balfaour itd.). **M. Nordau: Clemenceau. D 5.—.**
Sv. 31.—35. **Le Bon: Psihologija revolucija.** D 5.—.
Sv. 36.—40. **F. M. Dostojevski: Bijedni ljudi.** D 10.—
Sv. 41.—45. **H. Sienkievicz: Pripovijesti.** D 5.—
Sv. 46.—48. **Knut Hamsun: Nitkov. Iz skitničkog života** D 5.—.
Sv. 54.—56. **M. Vsevolod Garšin: Crveni cvijetak i druge priče.** D 5.—, vezano D 10.—.
Sv. 57.—60 **F. M. Dostojevski: Igrač.** Roman iz bilježaka mladog čovjeka. D 15.—, vezano D 20.—.
Sv. 61.—69. **Gobineau: Preporod u Italiji.** (Renesansa). I. knjiga: Savonarola. — Cezare Borgia — Ilustrirano. D 12.—, vezano D 17.—.
Sv. 73.—80. **Gobineau: Preporod u Italiji.** (Renesansa). II. knjiga: Julije II. — Leo K. — Michelangelo. — Ilustrirano. D 13.—, vezano D 18.—.
Sv. 81.—90. **Dr. Bildo: Povijest Rusije od početka XIX. stoljeća do naših dana.** D 25.—, vezano D 33.—.
Sv. 91.—98. **Emile Zola: Grijeh abbé-a Moureta.** Roman. 400 stranica. D 25.—, vezano D 33.—.
Sv. 99. **T. G. Masaryk: Jan Hus.** D 5.—.
Sv. 100. (Jubilarni broj) **Strossmayerova čitanka.** D 10.—.
Sv. 101.—103. **E. A. Poe: Neobične priče.** Sa slikom Poe-ovom i njegovom biografijom od Ch. Baudelaire-a. D 15.—, vezano D 20.
Sv. 104.—106. **Anatole France: Komična historija.** D 15.—, vez. D 20.—.

POZORIŠNA BIBLIOTEKA

KNJIGA XI.

RICHARD WAGNER

LOHENGRIN

OPERA U TRI ČINA

PREVEO
PETAR KONJOVIĆ

PREDGOVOR NAPISAO
DR. G. ŠAMŠALOVIĆ

ZAGREB 1924.
»JUGOSLOVENSKA ŠTAMPA D. D.«

I. O R. WAGNEROVU UMJETNIČKOM RADU UOPĆE

Richard Wagner (1813.—1883.) nalazio je isprva ideal tragedije u Shakespearea, ali se kasnije dao na reformu opere. Proizlazeći od romanticizma nije tek volio sujete iz narodne poezije, nego je romantičku teoriju o univerzalnom pjesništvu primijenio na novu muzičku dramu, koja bi kao umotvor budućnosti (»Kunstwerk der Zukunft«) obuhvatala ne samo dramsku i glazbenu, nego i slikarsku, kiparsku i arhitektonsku umjetnost uz mimički ples. Taj se ideal podudara sa atičkom tragedijom, gdje su sve umjetnosti bile usredotočene, a bio joj je predmetom odgoj jakoga i lijepoga čovjeka, koji se intenzivnošću ljubavnoga osjećaja dovinuo slobode. Kada je R. W. 1849. radi sudjelovanja u revoluciji, od koje se nadao ostvarenju svojih umjetničkih težnja, iz svoje domovine Saske pobjegao, zadubi se u progonstvu (u Parizu i Zürichu) u ozbiljne studije, da oi na filozofskom temelju sagradio velebni hram svoje nove umjetnosti. Pod vodstvom filozofa Ludwiga Feuerbacha zauze neprijateljski stav protiv Srednjega vijeka, kada je čovjek po sudu Heineovu sa zatomljenim čutilima kao apstraktna sablast prolazio cvijetnim poljanama prirode. Wagnerovo geslo je dakle priznavanje sensualizma protiv pretjeravanja spiritualizma. A gdje je sensualizam slavio veće slavlje nego li u grčkoj umjetnosti, koje su ipak glavna obilježja plemenita jednostavnost i tiha veličajnost. U antiknoj tragediji vidio je R. W. sliku slobodnoga naroda, kome su i tjelesne i duševne snage bile harmonički razvijene. Srednji vijek donio je po W-ovu i Feuerbachovu nazrijevanju novo igo robstva. Istom kada toga nestane, preporodit će se u istinu drama. Ta već sredinom 18. vijeka upoznao je slavni arheolog Winckelmann, da je nedostiživa visina grčke umjetnosti plod grčke slobode. Kao Goethe i Schiller, tako ni R. W. ne vidi spas u oponašanju Grka, nego u tom, da bi moderna umjetnost bila tako originalna, kao što je bila grčka. Gajenje nacionalne umjetnosti izbavit će svijet iz mizernih prilika svakidašnjice. Ono što je u nastojanju romantičara veliko, priznaje i ne ospo-

rava ni sada, kada traži, da se moderna poezija regulira na izvoru narodne. Zato tako rado crpe iz narodnoga pričanja i junačkoga doba narodne predaje (Ispor. Der Ring des Nibelungen). Pojedinački historički fakti čine mu se odveć izoliranim, a radnja drame postaje komplicirana, ako se mora podati historička pozadina. Poput Goethea i Schillera traži vječne tipove, koje nalazi u narodnim mitima. Kao što je Herder učio, da je jezik primitivnoga čovjeka bio pun poetičkih slika ili drugim riječima da je bio sa poezijom identičan, tako ističe R. W., kako su jezik i glazba negda bili u najtješnjoj svezi, dok su se danas opet posve razišli, što medju inim dokazuju toliki libretti, gdje se naglasu i duhu jezika čini barbarsko nasilje. U najstarija vremena bila je svaka pjesma prikladna za pjevanje. Wagnerovo nastojanje išlo je za tim, da jezik i glazbu sljubi i da ih na pozornici dovede u sklad s plastičkim kretnjama, mimikom i plesom, što je sve na pr. u najstarijim korskim pjesmama činilo jedinstvo. Već god. 1813. kaže E. Th. Hofmann (»Der Dichter u. der Komponist«), da glazba mora neposredno proizlaziti iz pjesmotvora. Operni pjesnik treba odmah sve u duši svojoj da uglazbi upravo kao i muzičar, koji se od pjesnika samo u toliko razlikuje, što si je svjestan stanovitih melodija i glasova pojedinih instrumenata. R. Wagner drži melodiju samo životnim izražajem stanovitoga momenta; nju treba dovesti u sklad sa neizmjernom melodijom cjelokupnoga umjetničkog djela, koje uslijed »leitmotiva« postaje preglednije. A melodija pojedine muzičke drame proizlazi opet organički iz pramelodije (»mütterliche Urmelodie«), što ju je narod stvorio u svom jeziku. Komponist treba da imanentno obilje zvukova, kojim jezik raspolaže, uzdigne do prave melodije.

Ali tijekom vijekova promijenio se jezik tako, da je i samom Wagneru bilo teško naći »pramelodiju«, pa za to se služi asonancom i aliteracijom, pučkom etimologijom, nasilno iskrivljenim srokovima, zastarjelim oblicima ili riječima, koje su već davno izašle iz običaja. Usto se služi u »Ring des Nibelungen« nordijskom mitologijom, kao da je sa njemačkom posve istovjetna, uslijed čega je pače i Njemcima mjestimice teško razumljiv.

Kao što su djela drugih velikih umjetnika, tako su i Wagnerova u neku ruku konfesija, u kojima se zrcali duša njegova sa svim važnim doživljajima, koji su ostavili u njoj duboke tragove. Isto su tako odraz filozofskog, socijalnog i religioznog mišljenja umjetnikova, koje je bilo uvjetovano vremenom, u kojem je živio, i duševnim krizama, što ih je proživio.

Koncepcijom »Uklетoga Holandeza« (»Der fliegende Holländer«) god. 1841. datira sam Wagner početak svoga pjesničkoga rada, dok je do onda samo zgotavljao operne tekstove ili librette. Glavni junak ne može umrijeti i bludi po moru kao neki Ahasver oceana. Samo istinska, do smrti vjerna ljubav mogla bi ga spasti. Senta ga tako ljubi, pripravna da za njega i umre. Kada je on ostavlja, misleći da je Eriku prisegla vjernost, baca se ona u more. U tom času potone ukleta ladja, a Holandez i Senta sjedinjeni dižu se put neba. Dok je u Holandezu utjelovljena čežnja za mirom, dolazi u Tannhäuseru do izražaja žudnja umjetnikova za uživanjem. Ali moderni svijet sa svojom razvratnošću ne može da je zadovolji, zato vidi spas u čistoj, djevičanskoj ljubavi.

Viteški pjevač Tannhäuser ostavlja dvor thüringskoga grofa, gdje mu se priklanja u čistoj ljubavi Elizabeta, i polazi Veneri. Ali ona raskoš i razbludnost ga također ne zadovoljava, on čezne za gorčinom ovoga svijeta. Povrativši se na türinški dvor razdraži idealiste pjesnike, izjavivši, da o ljubavi samo onaj može govoriti, tko je bio u carstvu Venerinu. Elizabeta ga zaštiti od bijesa njegovih protivnika, a on polazi u Rim, da ga papa odriješi grijeha, što je boravio kod Venere. Sav skršen vraća se, nakon što ga papa nije absolvirao, te umire nad lijesom Elizabete, koja ga je svojom čistom ljubavi spasla. Papin suhi štap je prolistao kao znak, da su Tannhäuseru grijesi oprošteni.

Za daljni umjetnički razvitak Wagnerov od silne je važnosti studij Schopenhauerove filozofije i ljubav prema Mathildi Wesendonk, jedinoj ženi, koja ga je kao umjetnika zbilja razumjela, ali za njega ostala predmetom idealne čežnje, budući da je bila udata za čovjeka, kojega je W. kao prijatelja vazda cijenio.

Schopenhauer nazivlje optimizam apsurdnošću, budući da je u prirodi, pogotovo u ljudskom životu, bol kudikamo pretežnija od radosti i uživanja. Najbolja strana života je njegova kratkoća. Konzekvencija toga nazrijevanja na svijet je negacija volje za život. Askeza će tu volju za život postepeno uništiti, dok napokon volja makrokozma ne uvidi besplodnost svoga nastojanja, pa se sve ne povrati u ništa, u nirvanu. W. naziva Schopenhauerovu glavnu misao strahovito ozbiljnom, ali jedino spasavajućom. Kvietiv nalazi u čežnji za smrću »volle Bewusstlosigkeit, gänzliches Nichtsein, Verschwinden aller Träume — einzigste endliche Erlösung!« Nesretna ljubav prema Mathildi Wesendonk učvrstila ga je u toj negaciji života, kojoj je dao izražaja u ljubavnoj tragediji »Tristanu i Isoldi«.

Isoldu, koju Tristan ima da isprosi za svojega ujaka Markea, ljubi sam. Ljubav njihova izvrgava njih i plemenitoga Markea velikim kušnjama — a spasti ih može jedino negacija volje za život. U smrti bivaju napokon ujedinjeni, dok je Marke, upoznavši već prije tajanstvenu silu, koja ih jedno uz drugo veže, bio spreman, da ih sjedini. Radnja je tako ujednostavnjena, da se gotovo sve odigrava u nutrini triju najvažnijih lica. Dramatsko umijeće Wagnerovo dostiglo je tim djelom vrhunac, budući da je sve pretvoreno u radnju, a nigdje se ništa ne pripovijeda. Orkestracija »Tristana i Isolde« novi je svijet savršene ljepote. Tu po prvi put susrećemo »beskonačnu melodiju«. Pod tim pojmom razumijeva Wagner »ein Gewebe von rastlos auftauchenden, sich entwickelnden, verbindenden, dann neu sich verschmelzenden, wachsenden, abnehmenden, endlich sich bekämpfenden, sich umschlingenden, gegenseitig sich verschlingenden musikalischen Motiven, welche um ihres bedeutenden Ausdruckes willen der ausführlichsten Harmonisation wie der selbständigst bewegten orchestralen Behandlung bedürfen und ein Gefühlsleben ausdrücken, wie es bisher in keinem rein symphonischen Satze mit gleicher Kombinationsfülle entworfen werden konnte«.

U tetralogiji: »Der Ring des Nibelungen« služi samostalno nordijski mit, kako ga nalazimo u priči o Völsungima i u pjesmama Edde, da se prikaže, kako je gramzljivost uzrokom svih drugih nepravda. Otmica prstena prva je nepravda, nanesena kćerima Rajne, a ta vuče sva ostala zla za sobom i upropašćuje napokon bogove i ljude. Treba dakle uzroke zlu ukloniti, pa osnovati svijet pravde i ljubavi, kako je to isprva Wagner bio zamislio. Povratkom prstena i smrću Siegfriedovom bio bi Wotan prokletstva lišen, te bi mogao dalje svijetom sretno vladati. Ali nesretna ljubav prema Mathildi Wesendonk i studij Schopenhauerove filozofije ugušio je u umjetniku predjašnje helenističko-optimističko nazrijevanje na svijet, te je u propasti svijeta vidio jedini spas.

Saznavši Alberich, da će onaj, koji prokune ljubav, pomoću nibelunškoga prstena zavladati svijetom, otimlje ga ranjskim kćerima i stvara si njegovom pomoći neizmjerno blago. Medjutim su divovi sagradili prijestolnicu bogova Walhallu. Wotan bi ih prevario za obećanu nagradu: božicu mladosti Freyu. Zato uhvati Albericha, otme mu nibelunško blago i prsten. Alberich svakoga prokune, tko će ikada taj prsten posjedovati. Wotan ga mora ustupiti divovima, da oslobodi Freyu. Div Fafnir ubija Fasolta, pretvara se u zmaja i čuva blago. Od prokletstva, koje na bogu Wotanu i svim bogovima počiva radi otetoga prstena, mogao bi ga samo nedužan čovjek osloboditi, koji bi ujedno morao

biti neustrašiv. To je Siegfried, po ocu i majci potomak Völsunga (= odabranika Wotanovih), t. j. sin Sieglinde i brata joj Siegmunda. Premda ih Wotan štiti, ipak mora popustiti ženi svojoj Fricki, koja čuva svetost braka. Zato podlegne Siegmund u boju sa Hundingom, mužem Sieglindinim. Walküra Brunhilda spasava protiv volje Wotanove Sieglindu, koja će od brata Siegmunda roditi sina Siegfrieda, zato Wotan Brunhildu uspavljuje. Probudit će je neustrašiv junak, koji će smjeti projašiti kroz vatru, koja je opkoljuje. To je Siegfried, koji ubija Fafnira i prstenom nibelunškim se zaručuje sa Brunhildom. Ali on je zaboravlja, opčaran napitkom, što mu ga pruža Griemhilda. Stoga se ženi s njezinom kćeri i osvaja za kralja Gunthera svoju vlastitu zaručnicu Brunhildu. Ova ga prepoznaje i daje ubiti po Hagenu, demonskom odvjetku Alberichovu, što mu ga je rodila kraljica Griemhilda, potkupljena zlatom. Vrativši zlokobni nibelunški prsten kćerimaRajne, t. j. elementima, odakle je zlato poteklo, daje se Brunhilda spaliti sa Siegfriedom, koga je oduvijek ljubila. Dakle i isprva posve nedužni Siegfried survan je u krivnju i smrt, poradi čega nastupa suton bogova, t. j. propast svijeta.

Osjećajući u sebi još uvijek stvaralačke snage, nije se R. W. mogao zadovoljiti tmurnim pesimizmom Schopenhauerovim. Neutažena čežnja za Mathildom Wesendonk postade blagom rezignacijom, kojom promatra pjesnik Hans Sachs gubitak Eve, koju osvaja mladi štićenik njegov, bogom nadahnuti pjesnik Walter Stolzing. Utaživši istom sada svoju ljuvenu bol„ stavio je H. Sachsu riječi u usta: »des Herzens süß Beschwer galt es zu bezwingen. 's war ein schöner Abendtraum: dran zu deuten wag ich kaum.« Pod ukočenim »meistersingerima«, koji i pjesništvo smatraju zanatom, koje se kao svaki drugi obrt dade naučiti, žigosao je R. W. duhovitom šalom i satirom protivnike svoga novoga pravca u umjetnosti. Tako je muzička drama »Die Meistersinger von Nürnberg« mogla postati jednom od rijetkih klasičkih komedija njemačke literature.

U Parsifalu, koji više sliči regioznom oratoriju, nego li drami, ne vidi R. W. više ideal budućnosti u pesimizmu, nego u kršćanskoj samilosti, kojom će se preporoditi svijet.

Čar proljetnoga jutra, što ga je Wagner doživio na veliki petak 1857. u svom »Asylu« blizu Züricha, porodi u njemu misao, da viteški ep Wolframa v. Eschenbach (početkom 13. vijeka) svede na tipičke linije i da ih usredotoči u muzikalnoj drami.

Po sredovječnom epu polazi Parzival u svijet neiskusan, ali čista srca. Držeći se majčinih savjeta, koja želi, da se što prije vrati, dolazi u konflikt s ljudskim društvom.

Držeći se pravila viteških, što ih je naučio od Gurnemanza, nije samilosno zapitao Amfortu za njegovu tešku bolest, pa zato gubi sv. Gral, koji istom onda opet nalazi, kada je na veliki petak od pustinjaka Trevrizenta bio poučen o zahtjevima višega morala, koji traži ljubav prema bližnjemu, i o tajnama sv. Graia. Kraljevstvo sv. Grala je ideal duhovnog viteštva ili slika budućega života. Blaženstvo na onome svijetu se ne da postići bez većih konflikata na ovome.

R. Wagnerov Parsifal sjeća vrlo malo na sredovječnoga viteza. On je neki pendent Isusov, koji spasava mukotrpno čovječanstvo, utjelovljeno u Amforti. Posve originalno lice je Kundry, taj ženski Ahasver, koja se zamamljivo Isusu smijala, pa zato tako dugo ne može umrijeti, dok se ne namjeri na mlada čovjeka, koji će njezinim čarima odoljeti. U službi čarobnjaka Klingsora zavela je Amfortu. Parsifal joj odolijeva, a ona mu se skrušeno klanja, pere mu noge i briše ih vlasitom kosom, prima od njega sv. krst, te umire do njegovih nogu, nakon što ga je Gurnemanz po drugi put doveo u kraljevstvo sv. Grala, a on samilosno upitao Amfortu za njegovu bol. — Prvi put pobudio je Gurnemanz u duši Parsifalovoj saučešće, kada je u dubravi sv. Grala ubio labuda, a prava samilost sa mukama Amfortinim i nepokolebiva odluka, da Amfortu spasi, nastaje u srcu Parsifalovu, kada ga Kundry hoće da zavede. — Silno je potresan momenat, gdje grješnica Kundry po prvi put pred Parsifalom proplače. Sa ljepotom proljetnoga jutra čini neprispodobivu harmoniju čar velikoga petka, izražen glazbom, koja potresa dušu u najskrovitijim dubinama. Nato se približava Parsifal kao spasitelj Amfortin, sv. se Gral zažari, golub se s neba spušta nad glavu novopomazanoga kralja Parsifala, kome se svi duboko ganuti klanjaju.

Učinak glazbe napunja nas upravo religioznim čuvstvima. Tremolo gusala kao da oponaša strujanje Isusove krvi u posudi sv. Grala, koji se zažario. Onda nam se opet pričinja, kao da čujemo anđeoske korove i kao da osjećamo božanstvo, koje se u ljubavi spušta, da nas sve obuhvati.

Svečani prikaz Parsifala 26. jula 1882. u Bayreuthu pred odabranom internacionalnom publikom pobudio je u svima tako uzvišeno i pobožno raspoloženje, kao kakav religiozni čin u hramu božjemu.

II. R. WAGNEROV LOHENGRIN

R. Wagnerova muzička drama Lohengrin se sastoji od tri čina. Radnja se događa u 10. vijeku u Antverpenu, u vojvodini Brabantu, današnjoj Belgiji, koja je tada pripadala

njemačkoj državi. Stari je vojvoda brabantski umro, a najmoćniji vazal grof Telramund optužuje mladu vojvotkinju Elzu, da je ubila brata Gottfrieda, e bi se sama domogla prijestolja. Pred njemačkim kraljem Henrikom I. Ptičarom, koji od brabantskoga plemstva traži pomoć protiv Madžara, ima se božjim sudom utvrditi, da li je Elza kriva. Kralj poziva Elzu, da označi junaka, koji će u dvoboju s Telramundom dokazati njezinu nevinost. Elza se pouzdaje u Boga, koji joj je u snu pokazao braniča u prilici zorna junaka. Taj san opisuje ekstatičnim riječima, što spada među najljepše partije djela. I zbilja se na Šeldi doveze junak ladjicom, koju vuče labud. Ona ga prepoznaje i sva blažena obećaje mu vjernost. On će je braniti, ali ako hoće da s njime ostane sretna, ne smije nikada da ga zapita ni za ime ni za podrijetlo. Pobijedivši Telramunda poštedi mu život, ali ga progna iz Brabanta. U II. činu odluči Ortruda, Telramundova ponosna žena iz plemena friških knezova, da će se osvetiti. U prekrasnom monologu zahvaljuje se Elza blagom povjetarcu, koji je ljubljenom vitezu omogućio vožnju, te ga moli, da ublaži njen ljuveni žar. Ortruda se došulja i pobudi u Elzinoj duši sumnju, nije li nepoznati junak čarobnik, koji će je upropastiti. Pred crkvom pri svadbenom pohodu nastaje prepirka između Ortrude i Elze, koja će prva stupiti u crkvu, kao u Pjesmi o Nibelungima između Brunhilde i Kriemhilde. Ortruda i Telramund tvrde pred kraljem i svim uzvanicima, da je nepoznati junak niskoga podrijetla, zato da se svoga imena stidi i da je čarolijom omeo božji sud. Lohengrin još jednom opominje Elzu, da ne posumnja o njemu i da ne stavi sudbonosnoga pitanja.

Iza veličanstvenoga dua između Lohengrina i Elze u III. činu pita ga Elza za ime i podrijetlo. U taj tren provali Telramund u njihovu ložnicu, ali ga Lohengrin jednim udarcem mača sastavi sa zemljom. Ujutro bude ubijeni Telramund donesen pred kralja. U nazočnosti Elze, kralja Henrika i velikaša očituje Lohengrin tajnu svoga podrijetla. Kao sin Parzivala, kralja sv. Grala, došao je vojvotkinji u pomoć. Epskom opširnošću pripovijeda o sv. Gralu, koji se čuva na Montsalvatu. Odabrani mu vitezovi služe i komu je sudjeno taj divni amanet gledati, odolijeva smrti. I u tuđini štiti sv. Gral viteza, koji je po njegovu nalogu kome pritekao u pomoć. Ali čim bude upitan za ime i podrijetlo, mora neminovno da se vrati sv. Gralu. Teškim srcem ostavlja Lohengrin Elzu, koju žarko ljubi. Lađa sa labudom opet se ukaže na Šeldi, da ga odveze. Labud je iščezli brat Elzin, koga je Ortruda opčinila, da uzmogne Elzu sa brakoubistva optužiti. Toga je labuda sv. Gral primio u svoju službu: tko mu barem godinu dana služi, tome čarolija više ne može da naudi. Na Lohengrinovu molitvu vraća se

labudu čovječji lik. Gottfried postaje vojvodom brabantskim, a Elza umire od čežnje za iščezlim mužem.

Što se tiče pjesničkog i muzičkog shvatanja tragičkoga udesa bogom poslana Lohengrina, da spase nedužnu Elzu, njihove kratkotrajne, pakošću zavidnika Telramunda i Ortrude upropašćene sreće, spada Lohengrin medju najidealnija djela, što ih je pjesnik i muzičar R. Wagner stvorio. S pravom su tu glazbu nazvali muzikom sfera, dok je Liszt taj stvaralački čin Wagnerov upravo biblijskim zanosom pozdravio: »Mit Lohengrin nimmt die alte Opernwelt ein Ende; der Geist schwebt über den Wassern und es wird Licht!«

Mitske elemente o sv. Gralu i njegovu tajanstvenom vitezu znao je W. lijepo dovesti u sklad sa historičkom pozadinom. Mjesto, vrijeme, način i pravne formule, po kojima se obavlja božji sud u prisutnosti vrhovnoga suca pod hrastom, odgovaraju običajima i duhu onoga vremena, kada se odigrava drama. Prelaz iz tih realnih prilika u idealnu sferu čudotvornoga sv. Grala čine zvuci upravo predivne, regbi vrhunaravne glazbe. Jasnoća u izvedbi bio je umjetniku glavni cilj. Ta se očituje u posve izrazitim konturama dramatske udezbe. Neizmjerni crescendo I. čina nalazi svoj vrhunac u ekstatičnom klicanju Lohengrinu, pobjedonosnom braniocu Elzine nedužnosti. Ostali činovi imadu doduše lirskih mjesta, ali dramatska se radnja razvija neumoljivom dosljednošću. U II. činu grandiozan je kontrast izmedju n o ć i, kada se Elzi približava Ortruda, ne bi li joj sumnjom u božansko poslanje Lohengrinovo pomutila sreću i duševni mir, i p r a s k o z o r j a, kada se sprema svadba. Pred hramom obijedi Telramund Lohengrina sa čarobnjaštva, ali Elza izjavljuje, da njezine ljubavi nikakva dvojba ne će moći da pomuti. Sličan kontrast nalazimo i u III. činu izmedju n o ć i, kada Elza unatoč zabrane Lohengrina ipak pita za ime i podrijetlo, i d a n a, kada Lohengrin otkrivši svoju tajnu pred svima, očituje svoje božansko poslanje. Isto je tako veličajna paralela i kontrafaktura izmedju Lohengrinova dolaska na početku i odlaska na kraju drame.

Nosioci radnje su L o h e n g r i n, E l z a i O r t r u d a, dok je Telramund u svom djelovanju o svojoj ženi posve ovisan. Kralj Henrik, iako je sjajno karakterizovan, ima ipak samo reprezentativnu ulogu.

Dok »Ukleti Holandez« i Tannhäuser čeznu za ljubavi, koja će ih osloboditi prokletstva, dotično odvratne frivolnosti, žudi Lohengrin z a ž e n o m, k o j a ć e m u b i t i o d a n a, n e p i t a j u ć i n i t k o j e, n i o d a k l e p o t j e č e. I z s v o j e o s a m e dolazi k Elzi, koje je vapaj do njega dopro. Baš time, što ne može da odoli čežnji za potpunom spoznajom ljubljenoga muža, odaje Elza, da joj se

očitovala ljubav u svojoj bitnosti, dok ga je isprva samo obožavala. Ali čim joj je morao priznati svoje gotovo vrhunaravno podrijetlo, morao ju je ostaviti. Baš zato označuje W. Lohengrina najtragičnijom situacijom sadašnjosti, u kojoj je utjelovljena čežnja heroja, koji se sa visine svoga duhovnoga bivstvovanja spušta, ne bi li požrtvovnom ljubavlju žene postao toplo osjećajnim čovjekom. Apsolutna opreka Elzina je Ortruda, koja ljubavi ne poznaje. Ona čezne za prošlošću, pa zato dozivlje davno iščezle bogove svoga plemena, da upropaste, što sada živi i diše drugim životom. Zato mrzi na Elzu, koja u sebi utjelovljuje najčišću ćutilnu bezazlenost.

Demonska Ortruda i Telramund stoje pod dojmom dvaju lica u krasnoj Weberovoj operi Euryanthe, gdje Lisiard i Eglantine nastoje, da upropaste Adolara i Euryanthu. Dvoboj i božji sud sjećaju slične scene u Marschnerovoj operi »Die Jüdin« ili na Walt. Scottov roman Ivanhoe. U Immermannovu dramatiziranom mitu M e r l i n izmamljuje Niniana svom ljubavniku tajnu, čime upropašćuje svoju sreću.

Unatoč tome znao je W. sredovječnu priču o Lohengrinu na upravo klasičan način pojednostavniti, te karaktere, radnju i strukturu drame posve samostalno izraditi. Djelo se odlikuje divnom jedinstvenošću stila, tako da se glazba posve podudara sa dramatskim ciljevima pjesnikovim. Takve skladnosti nije do tada W. ni u jednom umjetničkom djelu bio postigao. Muzikalna izvedba odlikuje se posve osebujnom ljepotom. Vrhunaravnost sv. Grala označuje A-dur, kojim se karakterizira svaki put Lohengrinova nazočnost. Neki zatomljeni A-dur je Es-dur, kojim se simbolizira slutnja Elzina, da će joj spasitelj doći iz neke nebulozne daljine. Žalobni A-mol karakterizira Lohengrinov rastanak. Protivnici Elzini, Ortruda i Telramund, označeni su fis-molom, oprekom A-dura. Engleski rog i basklarineta podaju mu primjesu strahovitoga. Mekim i ljupkim B-durom prikazana je nježnost Elzina. Junačkog kralja Heinricha navješta sjajni C-dur trubalja. S pravom su nazvali instrumentaciju Lohengrina »ein einziges unteilbares Wunder, eine wahre Märchenwelt, einen wahren Tonregenbogen«.

Lohengrin je bez sumnje najobljubljeniji umotvor Wagnerov. Drama je spjevana 1845., a uglazbljena 1848., u Bayreuthu prvi put prikazivana 1894. god. U kazališnoj sezoni 1908.—9. god. prikazivan je na 99 njemačkih pozornica R. Wagnerov Lohengrin 391 puta, Tannhäuser 334, Ukleti Holandez 235, Meistersinger von Nürnberg 204, Walküre 195, Siegfried 134, Rheingold 121, Tristan 116, Götterdämmerung (Suton bogova) 106 puta.

III. IZVOR R. WAGNEROVE DRAME I FOLKLORISTIČKI TUMAČ PRIČE O LOHENGRINU

Boraveći u Parizu čitao je W. njemački ep Lohengrin, spjevan pod konac 13. vijeka, koji je spojen s pjesmom Sängerkrieg auf der Wartburg. Djelo potiče od dva pjesnika. U tom natjecanju pjesnika pred mecenatom njemačke viteške poezije Hermannom Landgrafom türinškim, pjeva Wolfram v. Eschenbach, koji na koncu svoga epa Parsifal Lohengrina i Elzu brabantsku ukratko spominje, čitav tijek događaja pedantnom opširnošću. Događaji su razvučeni vremenskim slijedom, a odigravaju se na raznim mjestima. Telramund tvrdi, da mu je Elzin otac obećao ruku svoje kćeri, što Lohengrin oprovrgava, pobjedivši i ubivši Telramunda. Lohengrin živi mnogo godina s Elzom u sretnu braku, dok je vojvotkinja clevska ne nagovori, da upita Lohengrina za ime i podrijetlo. Lohengrin ostavlja Elzu, koja teško ožalošćena dalje živi, dok joj sin nasljeđuje oca u Brabantu.

Profinjenim osjećajem i istančanim ukusom uklonio je Wagner sve nebitno, te je radnju koncentrirao na jednom mjestu. Udes se Elzin odlučuje u tri dana, čime je pjesnik tragičnost znatno povisio. Radnju je i tim pojednostavnio, što je mjesto vojvotkinje Clevske demonsku Otrudu, ženu Telramundovu, učinio pokretačem Elzine tragike.

Ime Lohengrin, nastalo od Garin le Loherain (t. j. Garin lotrinški) upućuje nas na postanak i izvor te priče. U starofrancuskim pjesmama 12. i 13. stolj. nailazimo u više navrata na junaka Le chevalier du cygne (Vitez s labudom, Schwanritter), koji je doveden u svezu s Gottfriedom Bouillonskim, osloboditeljem Jerusolima u 4. krstaškoj vojni, dok je priča lokalizirana na ušću Šelde i Mase.

Priča je bez sumnje narodna, koja u sebi krije mitske elemente. Svedena na najbitnije momente glasila bi otprilike ovako: Neki kralj nađe u šumi kraj izvora prekrasnu djevojku, jamačno vilu, te je uzme za ženu (kao što Kraljević Marko u sličnoj situaciji nalazi vilu Mandalinu, koja mu također postaje ljubom). U odsutnosti muževljoj rodi kraljica šest sinova i jednu kćer. Nekim čudom ima svako dijete od poroda srebren lančić oko vrata. Svekrva osumnjičivši kraljicu s nevjere i dade djecu u šumi izložiti. Pustinjak ih uzme k sebi, a srna ih othrani. Kada je kraljeva mati kasnije saznala, da su djeca ostala na životu, pošalje lovca, da ih ubije. Ovaj im najprije skine lančiće, a u taj se tren pretvore u labudove. Samo jedan brat zadrži svoju ljudsku priliku. Taj

obrani majku svoju u božjem sudu od sumnje, da je ubila svoju djecu, oslobodi pomoću lančića braću, samo jedan ostane labudom, jer mu je lančić zlatar rastopio. Taj brat u spodobi labuda vuče svoga brata Heliasa na ladici u Nimwegen, gdje oslobađa vojvotkinju, koja je optužena, da je muža ubila. Za nagradu dobiva kćer vojvotkinje za ženu, koja ga unatoč zabrane pita za ime i podrijetlo. On je ostavlja, a kasnije vraća svome bratu ljudski lik. U Wagnerovoj drami sjeća Elzin brat Gottfried, pretvoren u labuda, toga motiva.

– Da se ovdje radi o vilovnjacima, pokazuju lančići oko vrata, pomoću kojih se djeca mogu pretvoriti u labude. U germanskim pričama Walkyre pomoću čarobnog prstena dobivaju labudja krila. U priči o 12 labudova sestra vraća braći ljudski oblik dugogodišnjom šutnjom. U isti red ide i priča o 7 gavranova, gdje požrtvovna sestra braći vraća ljudski lik.

U Lohengrinu i njemu sličnim mitskim junacima se svakako krije neko vrhunaravno, ljudima sklono biće, možda božanstvo blagoga proljetnoga sunca, koje mu donosi sreću. Ali ono ne može kod njih vazda ostati, nego mora pred zasjedama neprijateljskih demona uzmaknuti i vratiti se u nepoznati kraj. Tako ostavlja nordijski junak Aurvandil (isprva bog svijetla) teško ožalošćenu ženu svoju, imenom Groa (zelena Zemlja).

I Lohengrin ima osobine vilovnjaka. Mjesto labudjih krila govori epizirani mit o ladjici, što je vuče labud. Fantazija nordijskih naroda pomišljala si nebesnike, osobito boga danjega svijetla, kako se na oblaku, sličnu labudu, spušta k ljudima. Neobično je lijepa fantastična slika, kako oblak poput labuda plovi nebeskim svodom. Tako su pričali Frižani o nebesniku Tiwasu, koji se sa labudjim krilima sa oblaka k njima spustio i iza mudroga vladanja opet nestao. I Apolo je po vjerovanju Grka sa krajnjega sjevera iz carstva Hiperborea došao u Delfi i iza blagoslovnoga boravka opet na tajanstven način iščezao. Njemu je bio posvećen labud, što su ga možda nekoć u labudjoj podobi zamišljali (kao što su u najstarija vremena predstavljali Atenu u prilici sove).

Etolskoj kraljevni Ledi približio se Zeus u prilici labuda i ona mu rodi Helenu. (Leda sa labudom prekrasan tip kasnije atičke umjetnosti i renesanse. Ispor. znam. kip Michelangelov).

I u indijskim, keltskim, slavenskim i arbanaškim pričama često je govor o vilovnjacima ili začaranim kraljevićima, koji se u ptičjem liku sjedinjuju sa svojim ljubama.

Vrlo je važan momenat priče o Lohengrinu tajanstvenost, koja je karakteristična za mnoge mite. Kada

se vrhunaravno biće udostoji, da posjeti smrtnika ili da ga usreći svojom ljubavi, ne kazuje ni imena ni podrijetla svoga. Znatuzelja raskida veo tajanstvenosti i razara sreću zauvijek. Vile, najade, meluzine i druga božanstva traže od smrtnika, koje ljube, da tajnu njihove ljubavi nikada ne odadu ili da ih ne pitaju za ime ili za pravi njihov lik. Dakako da čovjek taj nalog obično prekrši, poradi čega većina tih priča svršava tragično. Tako zaredaše patnje za Psychu, čim je Amora osvijetlila i ugledala u pravoj spodobi, a Semele umire, kada je vidjela olimpijca Zevsa u njegovu veličanstvu. Božanstva ne može dakle smrtnik da nekažnjeno gleda, jer ga ne može podnijeti. Ali bitnost prave ljubavi je baš u tome, da se nastoji upoznati ljubljeno biće.

Po vjerovanju primitivnoga čovjeka, koje se odrazuje u mnogim mitima, stanuje duša u imenu. Čim tko saznade za ime nekoga nadnaravnoga bića, imade već neku tajanstvenu moć nad njim i lišava ga njegove božanske sile.

Varijanta priča Lohengrinova tipa, kako smo već gore natuknuli, sastoji se u tom, da se smrtnik nikada ne smije pohvaliti ljubavlju, kojim ga kakvo više biće usrećuje. Vitez Desiré dobiva od vile prsten, pomoću kojega je u svako doba može dozvati. Čim je tajnu odao, nestalo je prstena s njegove ruke, a vila mu se više nije ukazala. U nekim pričama pohvali se vitez ljubavlju vile, pa je stoga izgubi. Ispor. sredovječne njem. viteške epe Gauriel de Muntabel, Seifried de Ardemont i keltske pjesme Lanval i Grâlent-Mor.

Upotrebljena literatura.

E. Istel: Das Kunstwerk R. W. Leipzig 1910.
J. Nover: Nibelungen, Gralsage, Lohengrin, Giessen o. J.
R. Wagner: Mein Leben. München 1911.
M. Koch: R. Wagner. Berlin 1907.
R. M. Meyer: Die deut. Literatur des 19. Jhdts. Berl. 1912.
G. Witkowski: Das deut. Drama des 19. Jhdrts. Leipzig 1906.
W. Hertz: Spielmannsbuch. Stuttgart 1905.
F. v. d. Leyen: Das Märchen. Leipzig 1911.
Nouveau Larousse illustré.
Bouillet, Dictionnaire universelle des sciences, de lettres. Paris 1896.

Dr. Gustav Šamšalović.

LOHENGRIN

LICA:

Henrik, nemački kralj — Bas.
Lohengrin — Tenor.
Elza od Brabanta — Sopran.
Herceg Gottfried, njen brat.
Fridrik grof od Telramunda, brabantski — Bariton.
Ortruda, njegova žena — Sopran.
Četiri brabantska plemića — Tenori i Basi.
Četiri paža — Soprani i Alti.
Saksonski, tirinški i brabantski grofovi i plemići. Dvorkinje. Paževi. Vitezovi. žene. Sluge.

PRVI ČIN.

Prva scena.

Lug na obali Šelde kod Antwerpena: reka u pozadini čini zavijutak tako da s desna nekoliko drveće zaklanja pogled na nju, dok se dalje u dubini opet razaznaje.

Napred, levo, pod jednim ogromnim hrastom, odredjenim za sudište, sedi Kralj Henrik; blizu njega stoje saski i tirinški grofovi, plemići i dvorani, kao kraljeve stegonoše. Prema njima, brabantski grofovi i plemići, dvorani i puk, a na čelu im Fridrik od Telramunda, uz njega Ortruda. Vojnici i paževi ispunjuju prostor pozadi. U sredini je otvoren krug. Kraljev Glasnik i četiri trubača stupaju ka sredini. Trubači trube »Kraljevski poziv«.

Glasnik.

Čuj plemstvo, grofi, sav čuj me Brabant.
Henrik, što Nemcu kralj je, dodje sad
da veća važnu s vama zemlje stvar.
Da l' prima svak u miru poziv taj?

Brabanti.

U miru poziv prima svaki, znaj!
(udarajući po oružju)
i zdravi svog kralja, zdravi sav Brabant!

Kralj Henrik (ustaje).

Bog čuvaj vas, junake, sav Brabant!
Ne zaman krenuh ja na ovaj put,
(vrlo ozbiljno)
no zemlje nuždu ja sam reći rad!

(svečana pažnja)

Zar treba još da o tom kažem išta,
sa istoka da opet preti rat.
Po svoj nam zemlji žene, deca mole:
»Bože, otkloni nam Madjara gnjev!«
No ja, ko zemlje kralj, sve već učinih
da divljem sramu tom kraj jednom bude.
Ko bojni plen, na devet ljeta
dobih mir, — za odbranu da spremim sve:
izgradih kule, mnogi tvrdi grad,
a vojska, spremna boju, čeka sva.
Sad miru dodje kraj, već prodje rok, —
u divljoj žurbi dušman sprema boj.
Da, čas je tu, da zemlje čast se čuva,
istok, il' zapad, boju bio smer!
U boj svi Nemci sad nek žure složno,
pa neće sram tad nam' da kalja čast:

Saksi i Tirinžani (udarajući o oružje).

U boj! Za carstva našeg čast!

Kralj (pošto je ponovo seo).

Ljudi Brabanta, vama dodjoh sad,
u sveti rat, u Majnc, vas da pozovem, —
al' moju dušu teški muti jad:
vas tu, bez kneza, oštri deli spor!
Pometnju, divlje raspre vidim svud;
Nek reče stog Fridrik grof Telramund,
kog, znam, vrlina mnogih krasi splet!
Ti reci šta je sporu razlog tom!

Fridrik (svečano).

Hvalu za sud, ti primi, kralju naš!
Tek pravdu zborim, ne znam što je laž.
Brabanta Knez, u svoj samrtni čas,
svog sina, kćer u zaštitu mi dade,
Elzu, još djevu, i Gotfrieda, dječaka.
I mladost njina sva mi beše briga,
tog dečka život časti je moje zalog.
Pa sudi, kralju, koliki beše bol,
časti kad taj mi zalog otet bi!

S Elzom taj dečko podje, put šume sam,
bez njega, jao, doći videh nju,
u lažnoj brizi, tražeć svuda brata,
kog lutajuć izgubio joj vid,
i gde mu svak, — to reče, — nesta trag.
Zalud bi sav trud da dečka nadjem,
dok pretnjom Elzu ne primorah ja:
tad zbunjena i bleda u svom strahu
zločinstva tog strašnog svog da prizna greh.
(vrlo živo)
Ja, užasnut i smućen djevom tom,
odrekoh tad se nje, i ma da otac njen
namenu meni nju za brak,
za ženu izbrah drugi drag mi stvor
(prikazuje Ortrudu, koja se pokloni pred kraljem)
Ortrud, lepu Radboda kneza kćer.
(svečano on stupa nekoliko koraka napred)
Stog zovi Elzu od Brabanta ti
na sud; s ubistva brata tužim nju.
Na zemlju imam prava ja tu sva,
jer knezu najbliža je moja krv,
a žene moje nekad rod,
u ovoj zemlji kneževsku je držao vlast, —
Ti znaš sad tužbu, kralju! Daj svoj sud!

Svi vitezovi (s užasom i divljenjem)
Zna zločin teški Telramund!
Tu jez nam svima ledi grud!

Kralj.
O strahotne li tužbe, tu što čuh!
Zar beše zbilja, moj što primi sluh?!

Fridrik (sve žešće)
O čuj, san čudan vlada djevom tom,
što moju ruku odbi voljom zlom.
Još s tajnog braka tebi tužim nju
(pada u sve veću razdraženost)
jer mišljaše, kad brata svog se reši,

u njenoj vlasti bit će sav Brabant
i s pravom tad ruku će drugom dati,
a »brak« njen tad će biti javan svima.

Kralj (ozbiljnom jednom gestom prekine Fridrikovu žustrinu).
Zovite amo nju!
(vrlo svečano).
Nek počne odmah, ovaj čas,
u ime božje sud.

Glasnik (stupa svečano u sredinu).

Glasnik.
Dal' voljni svi ste vi
da kraljev počne sud?

(Kralj obesi svečano svoj grb o hrast).

Kralj.
Na grb se vama kunem svoj,
po pravdi ja sad sudim njoj.

Svi vitezovi (izvadiv gole mačeve, koje Saksi i Tirinžani pobadaju pred sobom u zemlju, dok ih Brabanti polažu pljoštimice pred sebe).
U toke neće ući mač,
dok pravde tu ne padne sud!

Glasnik.
Dok kraljev grb sve štiti vas,
nek pravda svakom biva spas!
i zato glasni čujte zbor:
Elza, pred sudni dodji dvor!

Druga scena.

Elza se pojavljuje u beloj, vrlo jednostavnoj haljini, za čas ona ostaje u pozadini; tada, polako i vrlo sramežljivo, stupa napred, dvorkinje, vrlo jednostavno odevene, prate je, ali ostaju u pozadini na krajnjoj ivici sudbenog kruga).

Vitezovi

Gle, gle! Već tu gle, ide ona!
O, kako divno njen lik, gle sja!
Tom strašnom tužbom nju ko tuži,
njen mora dobro greh da zna.

Kralj.

Da l' Elza Brabontska si ti?
(Elza, priklonom glave potvrdjuje)
Za sudca da l' priznaješ mene svog?

(Elza okrene glavu prema **kralju**, gleda mu u oči i s izrazom punim poverenja potvrdjuje).

Tad pitam te dalje: ovu optužbu da l' znaš.
što tu, suprot se tebi diže?

(Elza spazi **Fridrika** i **Ortrudu**, zadrhće, spusti tužno glavu i potvrdi).

Na to sve šta imaš reći?

Elza (jednom gestom: »Ništa«)

Kralj (živo).

Dakle ti priznaješ greh?

Elsa (gleda začas pred sebe tužno).

Moj jadni brate!

Vitezovi (šapatom).

Gle čuda tog! Ko san ona da sniva!

Kralj (ganuti).

Daj, Elza, poveri mi sve što znaš.
(ćutanje puno očekivanja).

Elza (mirno pred sebe gleda).

Sama, u mutne dane,
moljah se Bogu svom,
u duši teške rane
ja vidah molbom tom. —
Tad, iz tih mojih muka,
odjednom jeknu glas,
i silnog toga zvuka
pun beše svemir vas.
Daleko on odjeknu,

za čas ga jedva čuh;
i oko umor teknu,
u teškom zaspah snu.

Vitezovi (tiho).

To čudo je! Sniva l'? Pomeri l' um?

Kralj (kao da bi Elzu da probudi iz sna).

Elza, za sud mi odbranu ti daj!

(Elzin lik se izražava u sanjarskoj izdvojenosti i prelazi u zanesenu čistotu)

S oružjem tad junaka,
sve bliže videh ja,
vrlina čistih snaga,
na njemu, videh, sja:
i zlatan rog o bedru,
na maču blista sjaj,
tad po zraku dodje vedru,
ka meni borac taj,
pred sjajem lika blaga
uminu jada roj, —
ja čekam tog junaka,
on nek je branič moj.

Vitezovi (vrlo ganuti).

Nek nebo nama pomoć da,
da otkrije se krivda ta.

Kralj (Fridriku).

Grofe, viteže, časti pun,
(življe)
uz tužbu da l' još stojiš tu?

Fridrik.

Uzalud njen taj sanjalački duh;
(uvek strasnije)
svak ču: o dragom svom da sniva!
Zašt' tužim nju, tom dobro razlog znam:
teški je zločin jasan meni njen,
a vašoj sumnji još da dokaz pružam,
to teško će da snosi ponos moj!
Ja tu sam, tu moj mač! Ko sme od vas
ko sme da moju tu sad spori čast?

Brabanti (vrlo živo).
Ni jedan, ne! Uza te svi smo mi!

Fridrik.
A, kralju, ti! Mojih se služba seti,
kad bojem svladah divlje Dance ja!

Kralj (živo).
U zao čas na to mene ti sad sećaš!
Znam, tebe krasi svih vrlina splet,
i ni u čijoj ja, do tvojoj, ruci
vlast zemlje te ne želim.
(u svečanoj odluci)
Bog neka sam još sad
u ovoj stvari nama sudi.

Vitezovi.
Nek Bog sudi sam! Da, da!

Kralj (izvuče svoj mač i zabode ga pred sobom, u zemlju).
Slog grofa Telromunda pitam sad:
borbom da l' ti, na smrt i život,
hoćeš tužbu da braniš, tu pred sudom božjim?

Fridrik.
Da!

Kralj.
Ja Elzu od Brabanta pitam sad:
Borbom da l' ti, na smrt i život,
želiš, vitez da brani te na sudu božjem?

Elza (ne dižući pogled).
Da!

Kralj.
Daj nam braniča svoga!

Fridrik (žustro).
Svi sad nek njenog dragog ime čuju!

Brabanti.
Čujmo svi!

(Elza ne menja svoj stav ni sanjalački izraz lica; svi je gledaju s iščekivanjem).

Elza (odlučno).
Junaka svog ja slutim,
on biće branič moj!
Čuj svak što ja sad nudim
tom braniocu svom:
od oca moga zemlje
nek krunu nosi on;
to moja biće sreća,
kad ovaj primi dar,
a traži l' blaga veća, —
svog srca dajem žar.

Vitezovi (za sebe).
To lep je dar, tom kom ga dade Bog,
za zalog taj ko stavlja život svoj.

Kralj.
Gle podne javlja nam sunce,
i već je čas, toj borbi čuti klik.

(Glasnik stupa napred, sa četiri trubača, od kojih je svaki okrenut na drugu stranu sveta; stupaju na ivicu sudskog kruga i trube »poziv«).

Glasnik.
Ko tu kao branič stupa u taj boj
za Elzu Brabantsku — nek pridje sad!
(dugo ćutanje)

(Elza, držeće se sve dotle u neprekidno mirnom stavu, pokazuje znak nemira od iščekivanja).

Vitezovi.
Bez odziva gle poziv taj!
Ne stoji dobro njena stvar!

Fridrik.
(pokazuje na Elzu).
Nek zna sad svak da l' beše zbor moj prav?
Na mojoj strani osta dar!

Elza (prilazeći nešto bliže kralju).
Moj kralju dobri, ja te molim
još jedan klik braniču mom.

(nevino)
s daleka da on čuje glas.

Kralj (glasniku).
Još jednom poziv dajte taj!

(Na znak glasnika stavljaju se trubači opet prema četiri strane).

Glasnik.
Ko tu kao branič stupa u taj boj
za Elzu Brabantsku, — nek pridje sad!
(Ponovno dugi uzbudljiv muk).

Vitezovi.
Tim kobnim mukom sudi Bog!

(U duboko iskrenoj molitvi pada Elza. Pratilje u brizi za svoju gospodju, stupaju bliže napred)

Elsa.
Pomoću tvojom ču mi tužbu,
na nalog, k meni, dodje tvoj:
o Bože, daj, na časnu službu,
za mene on da bije boj.
(u sve većem zanosu)
O Bože daj sad njegov sjaj,
(u razdraganom izrazu lica)
i junak taj da dodje, daj!

Žene (klečeći).
Bog njoj nek pomoć da!
Čuj nas, Bože naš!

(U daljini, na reci, po kojoj jedan labud vuče školjku, vidi se Lohengrin, stojeći u njoj. Prvi ga opaze vitezovi koji stoje na jednoj uzvišici blizu rečne obale. Oni koji podalje od obale stoje, okreću se, ne napuštajući svoga mesta, u sve življoj radoznalosti, ka onima koji su blizu obale; zatim, u pojedinim grupama napuštaju zadnji deo pozornice, približujući se pozadini.)

Vitezovi.
Gle! Gle! Kakvo divno čudo!
Šta? šta to?

Gle labud vuče jedan amo čun!
U njemu gle junaka jednog!
Stoji prav ko stub!
Oružja blista sjaj!
Zaslepe nas, gle, pogled taj!
Gle, sve je bliže on!
Jedan vitez, gle!
Na zlatnom lancu lebud vuče čun!

(I posljednji žure prema pozadini; napred ostaju samo Kralj, Elsa Fridrik, Ortruda i pratilje.)

(Kralj, sa svog uzviženog mesta, vidi sve: Fridrik i Ortruda stoje kao prikovani užasom i divljenjem; Elsa ostaje na svom položaju u sredini pozornice, slušajući sa sve većom nasladom uzvike vitezova; u isti mah, ona nema hrabrosti da se obazre.)

Vitezovi (pojurivši u najvišem zanosu napred).
Gle čuda! Gle čuda! Gle, čudo tu se zbilo!
Jest, nečuveno, nevidjeno čudo!

Žene (kleknuv na kolena).
Hvalu Bogu daj, slabe on
još što štiti!

(Tu se opet upravljaju svi pogledi prema pozadini).

Treća scena.

(Elsa se obrnula i, videći **Lohengrina**, krikne glasno.)

Svi, muški i ženske.
Zdravo, ti kog nama šalje Bog!

(Školjka koju labud vuče, pristiže, u sredini pozadine, obali; Lohengrin stoji u njoj, naslonjen na mač, u sjajnom srebrnom ruhu, na glavi, i štitom na ledjima, i s malim zlatnim rogom o bedru. — Zanemeo od čuda, gleda ga Fridrik. Ortrudu, koja se za sve vreme suda držala hladno i ponosito, hvata, pri pogledu na labuda, smrtni strah. Svi, u najvećoj pogruženosti,

otkrivaju glave. Kada Lohengrin učini prvi pokret da izadje iz čuna, svi zašute u napregnutom očekivanju).

Lohengrin (još jednom nogom u čunu, sagne se labudu).

Labude moj, ti hvalu naj!
Kreni sad nazad, vodom tom,
Tvoj čun nek načje dragi kraj,
ti verno dodje cilju mom!
U srećan čas se vratit znaj!
Hajd zdrav na put sad podji taj!

(Labud okrene polako školjku i otplovi rekom nazad. Lohengrin ga za čas posmatra s tugom.)

Vitezovi i žene (ganuti, šapatom).

Nas hvata blaga, slatka strava,
i divna, gle, moć, svlada sve,
krasna l' je tog junaka glava,
što čudom dodje tu na tle.

Lohengrin (pošto je ostavio obalu, i stupio svečano napred, klanja se pred kraljem).

Zdrav, kralju dični! Blagoslov
nek božji štiti svedj tvoj mač!
Slavom nek krasi spomen tvoj
u ovoj zemlji lovor cvet.

Kralj

Moj har za pozdrav taj,
ja slutim moć što vodi s puta tog,
i mislim: tebe posla Bog!

Lohengrin (stupajući više sredini).

U boj za djevu dodjoh tu,
gde teška tužba tuži nju
poslan sam ja, da vidim još
da l' mogu sprečit udes loš!
(okrene se nešto bliže Elzi).
Brabanta Elzo reci sad

Kao tvoj kad branič počnem boj,
hoćeš li s pouzdanjem tad
naći u meni zaklon svoj?

Elza (dotle, od kako je ugledala Lohegrina, nepomična i kao čarima prikovana, sada kao da je probudjena obesnažujućom draži njegovih reči, pada ničice pred njim).

Moj spas, moj vitez, sad nek zna:
Sve dajem tebi što sam ja!

Lohengrin (s velikim žarom).

Budem li pobednik u boju,
Da l' me za muža primaš svog?

Elza.

Telo i dušu ja ti svoju
daću, nek svedok sam je Bog!

Lohengrin.

Elza, budem li muž ti kada,
zemlje i puka tvoga štit,
uza se ti da me svežeš mlada,
tad zavet meni jedan daj:
Tvoj upit neću čuti
nit briga da te smuti,
da znaš moj otkud hod,
nit moje ime, rod.

Elza (tiho, skoro nesvesno).

Ne, neću nikad hteti znati.

Lohengrin (jače, vrlo ozbiljno).

Elza, dobro da l' ti me shvati?
(još odlučnije).
Tvoj upit neću čuti,
nit briga da te smuti,
da znaš moj otkud hod,
nit moje ime, rod.

Elza (gledajući ga s velikim zanosom).

Moj štit! Moj andjo! Ti, moj spasu!
čistote moje vero ti!
Sumnje će doći greh u času

tek vere svi kad prodju dni!
Kao li što sada šlit si moj,
ja tako čuvam zavet tvoj.

Lohengrin (ganut i zanesen prihvata je na svoje grudi).

Elza, ti moj si raj!

Muški i ženske (tiho i ganuto).

O divno čudo, da l' čari te
ko vide kad,
i strepe grudi meni gle,
junaka tog kad gledam sad!

Lohengrin privodi Elzu kralju u zaštitu, a tada se vraća u sredinu kruga).

Lohengrin.

Svak čuj! plemstvu i puku
javljam reč:
Elza ne učini greh!
Nju lažno tužiš grofe Telramund,
a dokaz tom će dati božji sud!

Brabantski plemići (s početka nekoji, posle ih je sve više, tiho Fridriku).

Tu sve zalud! Nemoj u boj!
Tu uspeh neće biti tvoj!
Njega dok štiti viša moć,
zalud ti hrabro u boj poć!
Nemoj u boj, ti reč nam vernu čuj,
čeka te poraz, gorki rug.

Fridrik (koji je dotle nepouzdano i ispitujući gledao Lohengrina, u strasnoj, malo kolebljivoj no posle odlučnoj unutarnjoj borbi).

Pre primam smrt no sram!
Ma kakva bila tvoja čar,
stranče, što hrabro pretiš tu,
od tvoje pretnje nemam strah,
baš kao što neznam što je laž:
I zato primam s tobom boj,
a uspeh, mnim, još biće moj.

Lohengrin.

Daj kralju, taj naredi boj!

(sve zauzima prvobitni sudski položaj).

Kralj.

Svedoka tri uz svakog borca bit će
za borbu tu nek bojni mere krug!

(Tri saksonska plemića stoje uz **Lohengrina**, tri brabantska uz **Fridrika**, svečanim koracima oni mere borbeni prostor, i zaokruže ga svojim kopljima).

Glasnik (u sredini borbenog kruga).

Sad s pažnjom čujte reč mi svi!
Bez smetnje taj nek svrši boj!
U borben niko ne sme krug,
povredi l' pravo mira ko
od plemstva, rukom plaća rug,
a mrtvom glavom kazni se puk.

Vitezovi.

Od plemstva rukom plaća rug,
a mrtvom glavom kazni se puk.

Glasnik Lohengrinu i Fridriku).

I vi sad borci čujte sud,
svak verno čuvaj borbe red!
odbaci svak var i čar,
bez smetnje taj da prodje boj.
Božjim se pravom paši svak,
to štit je vaš, ne mač vam jak!

Lohengrin i Fridrik (obojica stoje, svaki s jedne strane, izvan borbenog kruga).

Bog nek mi pravde dade znak,
on štit je moj, ne mač mi jak.

Kralj (stupajući vrlo svečano ka sredini).

Nek Gospod Bog uz nas je sad!

(svi u najvećoj pobožnosti otkrivaju glave).

I svedok boju bude sam,
nek snagom mača svoj sud da,
što pravda, što laž, kaže nam,
junaku čistom dade moć,

a lašcu nek se smrkne noć:
Pomozi Bože u ovaj čas,
naš um prosvetli, pruži spas!
Uz nas si ti, moj Bože svud,
objavi nama sad svoj sud!

Elza i Lohengrin.

O, znam, tvoj sud tek pravdu zna,
stog, Bože, sad se nadam ja!

Fridrik.

Ja mirno čekam božji sud,
moj Bog i sad meni štiti grud.

Ortruda.

Još ne znam on da klonu kad,
i ovaj boj moj hrabri nad.

Vitezovi.

Junaku čistom pruži moć,
a lašcu nek se smrkne noć.

Žene.

Nek dobri Bog spas mu da!

(Svi se, u velikom i svečanom uzbuđenju, vraćaju na svoja mesta. Šest **bojnih svedoka** ostaju uz svoja koplja koja čine krug. Ostali **Vitezovi** u maloj udaljenosti iza njih. **Elza** i **žene** napred, pod hrastom, uz **Kralja**. Na znak glasnika, trubači trube bojni poziv. **Lohengrin** i **Fridrik** dovršuju bojnu opremu. **Kralj** izvuče svoj mač i udari njim triput o svoj štit koji visi o hrastu. Na prvi udarac **Lohengrin** i **Fridrik** zauzimaju borbeni stav, na drugi izvlače i pokazuju svoje mačeve, na treći počinje borba. **Lohengrin** napada prvi. Posle nekoliko plahovitih zamaha **Lohengrin**, jednim daleko ispruženim zamahom, obori svog protivnika na tlo. **Fridrik**, pokušava da se digne, ali se zanese nekoliko koraka nazad i sruši se na pod. Kad Fridrik padne, izvlače Saksonci i Tirinžani svoje mačeve iz zemlje, Brabanti dižu svoje. Kralj uzima svoj štit sa hrasta).

Lohengrin (stavljajući svoj štit na Fridrikov vrat).

Na božji znak tvoj život moj je plen!
(ostavljajući ga).
Ja praštam ti, kajanja znaš li tren!

(Vitezovi stavljavu svoje mačeve u korice. Borbeni svedoci izvlače iz zemlje svoja koplja. Uz poklike skupljaju se svi plemići i vitezovi u predjašnji borbeni krug, tako da je on sad ispunjen masom).

Kralj (stavljajući i takodjer, mač u korice).

Muški i ženske.

Čast! Čast! Čast!!
Budi zdrav!

Kralj (privodi Elzu Lohengrinu).

Elza.

O tražim zvučne reči,
slavi tvojoj dar,
da kažem što leči
mog srca vreli žar.
U tebi ja izgaram,
ti moj nov si dan,
blaženstvo tobom stvaram
o ti si sav moj san!
(Klone Lohengrinu na grudi).

Lohengrin (dižući Elzu s grudi).

Taj boj što ja zadobih,
čistoti tvojoj har!
sve zle što daju kobi,
nek prodje kao var!
Kraj sad je palnji tvojoj,
gle bogat sudbe dar.

Fridrik (vijući se u mukama na tlu).

Vaj, mene Bog-to kazni,
jer boj izgubih taj
moj nad znak beše prazni,
gospodstvu mom je kraj.

Ortruda (videvši u besu **Fridrikov** pad, gleda neprestano mračnim pogledom **Lohengrina**).

Ko taj pobednik beše.
što moju slomi moć.
Zli dusi zar se smeše,
kad nadu sakri noć!?

Kralj i Vitezovi.

Nek jeknu slave glasi,
junaka lovor krasi,
s tvog puta ti
dobro nam došao!
Zdrave te svi,
kud god si prošao!

(o d u š e v l j e n j e r a s t e).

s tog puta tvog
ti dobro došao,
kud god si prošao,
slave te svi!

(u n a j v i š e m o d u š e v l j e n j u).

Ti pozdrav primi taj,
tu grud te slavi svaka
Ne vide ovaj kraj
još takvog kad junaka.

Žene.

O tražim zvučne reči,
slavi tvojoj dar,
da pesmom se leči
u grudi vreli žar!
Čast putu tvom,
kud god si prošao,
dobro nam došao!
Čast rodu tvom!

(Mladji ljudi (Saksi) dižu L o h e n g r i n a na svoj štit, a Brabanti E l z u na štit kraljev, pošto su na njih pre toga, stavili svoje ogrtače, tako ih, u triumfu odnose, F r i d r i k pada pred O r t r u d i n e noge, onesveslo na tlo).

Zastor.

DRUGI ČIN.

Prva scena.

(Grad u Antverpnu. U sredini pozadine palata (stan vitezova), levo napred kamenata (žensko odelenje), desno, napred velika vrata katedrale, na istoj strani, u pozadini, kapija zvonika. Noć je. Prozori palate su sjajno rasvetljeni, iz palate se čuje svečana muzika, čuje se veseli zvuk rogova i truba iznutra. Na stepenicama katedrale sede F r i d r i k i O r t r u d a, oboje u tamnom siromašnom odelu. O r t r u d a, s rukama naslonjenim na kolenima, kao da se prikovala pogledom na osvetljen prozor palate. F r i d r i k gleda mračno u zemlju. Dugo mračno ćutanje).

Fridrik (d i ž e s e n a g l o).

Hajd diž' se sad, ti druže srama mog!
Jer nov nas dan tu ne sme naći već.

Ortruda (n e m e n j a j u ć i s v o j p o l o ž a j).

Ja ne znam kud: ko teški stojim kam.
I pusti, daj, da s dušmanskog tog sjaja,
udahnem sok, kim otrov smrtni vri,
i naš da sram s veseljem njenim svrši.

Fridrik (s t u p i m r a č a n p r e d **Ortrudu**).

O strašna ženo, ti! šta s tobom blisko
još me drži?

(s u b r z a n o m ž e s t i n o m).

I zašt ne pustim tvoju kob
i podjem sam, tamo, tamo,

(b o l n o)

gde moja savest može naći mira.

(i z b i j a m u n a j ž e š ć a s t r a s t i g n j e v).

Rad tebe ja izgubih,
svu čast, sav slave sjaj,
ja sebi ponos ubih,
sram mi junaštvu kraj.

O meni prezir zbori,
i slomljen moj je mač,
i grb mi sad se spori,
moj dom, gle, kune plač.
Ma kud da krenem sade,
svud kleve vidim trag,
mom oku sad se krade
čak i zločinac vrag.
O bar da smrt mi dodje.
(skoro u plaču)
na ovaj sramni jad!
Jer čast mi eto prodje,
ja časti nemam sad!

(Skrhan žestokim bolom pada na tlo. — Iz palate muzika).

Ortruda (uvek u prvobitnom stavu, dok se **Fridrik** diže).

Šta hoćeš s divljom tužbom tom, kad prodje sve?

Fridrik.

Žalim što otet mi je mač,
(s krvničkim pokretom prema Ortrudi).
da ubijem te njim!

Ortruda (s mirnim prezirom).

Zašt Fridrik, grof mi,
Telramund, u mene sumnja sad.

Fridrik.

Zar ti i sad još pitaš? Na tvoj savet
učinih to, da stvor taj čisti tužim.
Kroz gusti nju da šumski put, slaga mi ti,
sa tvoje divlje kule baš ti
vide, taj učinit zločin krut?
Baš na svoj vid, da Elza brata svoga
u mulju utopi? — Zar nisi ti
zavela gordo srce na laž,
da pleme kneza Radboda će još,
u novom sjaju oživeli Brabant?
i tako ruku mi otkloni tim
od čiste Elze te, i ti mi posta
žena, jer si knežev zadnji list.

Ortruda (tiho ali žučno).

Teško, oh, vredjaš me ti! —
(glasno)
jest, ja ti sve svedočih, rekoh to!

Fridrik (vrlo živo).

I mene, kom nadasve beše čast,
kom život svih vrlina beše splet,
sukrivcem laži sramno ti si splela?

Ortruda (prkosno).

Ja laž?

Fridrik.

Ti! Nije li zar sudom tim
Bog meni kaznu dao?

Ortruda (strahovito podrugljivo)

Bog?

Fridrik.

Strahota!
Iz usta tvojih zvuči strašno to ime!

Ortruda.

Šta? Svoju slabost zoveš: Bog?

Fridrik.

Ortrud!

Ortruda.

Ti pretiš zar? Jednoj zar ženi to?
O sram te! Svom takmacu tako
preti to, što u to zlo te baci on, —
tvom sramu bojni klik bi otkup bio! —
(polako).
Jer stane l' mu na suprot ko,
kao dete klone on pred tim.

Fridrik.

Što slabiji on, to jača snaga
što mu daje Bog!

Ortruda.

Božja moć? Ha, ha!
Daj meni mač, pokazaću ti ja
koliko slab je Bog kao njegov štit.

Fridrik (užasnut, tihim, drhtavim glasom).
Vidovit stvore ti, kao tajno ti
da smišljaš još moj duh da smuliš s nova?
Ortruda (pokazujući na palatu u kojoj je svetlost ugašena).
Na odmor noćni gosti kreću sad, —
uz mene stani sad! Već dodje čas
vidovit oka mog da blesne sjaj.
(Posle toga Fridrik, kao da ga neka strašna sila vuče, bliži se Ortrudi, nagnuvši joj se i slušajući je sve pažljivije).
Junak, znaš, ko je taj,
što labud doveze ga u naš kraj?
Fridrik.
Ne!
Ortruda.
Pa kaži što bi to da saznaš
od mene ti; silom da mora
da kaže ime i svoj rod,
svoj toj će moći biti kraj,
što mučno daje čar mu svu.
Fridrik.
Ha! Njegov shvatam zavet tad!
Ortruda.
Sad čuj! Niko nema moć
da tajnu tu iščupa njemu,
do one koju zakle on,
da pitati ga ne će to.
Fridrik.
To znači Elzu sad navesti
da jednom upit stavi taj!
Ortruda.
Ha, kako brzo shvataš stvar!
Fridrik.
Al kako da to uspe?
Ortruda.
Čuj, pre svega znaj, odavde
ne smeš ti, već svoj sad oštri um!
spravedljiv gnjev ti njoj probudi,

(vrlo odlučno)
i tad s čari opluži njega,
da čari tom obmanu sud!
Fridrik (s užasnim gnjevom).
O, laž i varke čar!
Ortruda.
A tad, ne uspe l', silu imaš još!
Fridrik.
Zar silu?
Ortruda.
Uzalud ja ne poznah se
s čarolijama tajnim,
te slušaj dobro što ti kažem!
Svak ko je tek kroz čari jak,
izgubi l' tela svog ma samo
mali deo, bez moći tad mora
da klone stvor taj hud.
Fridrik (brzo).
Jel' tako baš?
Ortruda (živo).
O, u toj borbi
da si mogo prst mu tek,
il' samo s prsta član da smakneš,
junaka svlada tvoja moć!
Fridrik (van sebe).
O strašno! Ha, što moram to da čujem!
Od Boga, mišljah, udar taj!
(s užasnom gorčinom).
Sam eto sud podleže kletoj laži,
Kroz varke čar izgubih čast ja svu!
Sramotu tu osvetit ja ću,
da dokaz vere svoje dam,
takmaca laž da slomim, znaću,
i svoje časti zbrišem sram!
O ženo, što kroz noć te gledam tu, —
da sveriš meni tu, jao tebi, jao!
Ortruda.
Zašt tako besniš! Mirno sad i mudro!
Osvetne tad ću okusit draži slatke!

(Fridrik seda polako na stepenice, pored Ortrude).

Ortruda i Fridrik.

Nek zavet naš osvetu sprema,
u grudma nam je noći svet,
tog koji slatkim snom sad drema
s njom, čeka sada udes klet.

Druga scena.

(U belom odelu, pojavi se na balkonu Elza; ona prilazi ivici i naslanja glavu na ruku. — Fridrik i Ortruda prema njoj, sedeći na stepenicama katedrale).

Elza.

Ti zrače, koji često
ja tugom punih zlom,
o svojoj daj da sreći,
u času zborim tom.

Ortruda.

Gle, ona!

Fridrik.

Elza!

Elza.

Jer s tobom on mi dodje,
ti njem' olakša put;
Kad morem divljim prodje,
ti čuvaše ga svud.
Tim noćnim često zrakom
ja stišah mnogi jad,
svežine tvoje lakom
gle, lik je moj i sad.

Ortruda.

Al' proklinjaće časak
u kom je sretne pogled moj! —
Hajd, hajd!
Odovud sklonimo se na tren!

Fridrik.

A zašto?

Ortruda.

Jer ona moj, — njen vojno tvoj je plen!

(Fridrik se udaljii izgubi u pozadini).

Ortruda (u svom dosadanjem položaju, s izrazom tuge). Elza!

Elza.

Ko zva? Kroz noć koliko strašno
odjeknu moje ime sad?

Ortruda.

Elza!
Glas zar ti moj toliko stran?
Odreći bedne zar se možeš,
u zadnji nju kad goniš jad?

Elza.

Ortruda: Zar ti? Šta tražiš tu,
ti stvore hud'!

Ortruda.

»Ti stvore hud« — s pravom me ti
sad tako zoveš!
u šumskoj ja samoći življah,
moj mir, tišina beše stan,
što skrivih ja? što skrivih ja?
Ti znaš, oplakujući sudbu,
što davno moj već goni rod, —
što skrivih ja, što skrivih ja?

Elza.

O zašt ti na me žališ tu?
Zar sam ja za tvoj kriva jad?

Ortruda.

Zavidljiva zašt ti si bila
na sreću, što me uze muž
kom rugaše se rado ti?

Elza.

Zna dobri Bog! Ta našt mi to?

Ortruda.

Da sumnjom tebe čistu kalja,
prokleo ga na to smete um,
kajanje sad mu dušu lomi,
ispaštati mu sad je sud.

Elza.
O Bože moj!
Ortruda.
O ti si srećna!
Po patnji, nevinoj i kratkoj,
dok smije ti se život blag,
ti prezre me u sreći slatkoj,
na smrtni mene šalješ trag,
da mojeg jada tamnu sen,
sjaj tvoj ne zgrije ni za tren!
Elza (uzbudjena).
Zar ja da tako ljubav vraćam,
kad Bog mi dade sreće mah,
prezrenjem bednoj ja da plaćam,
kad pada tu, sad gle, u prah.
O nikad! Ortruda, čekaj tren!
(Odlazi žurno u odaju. — **Ortruda**, u divljem oduševljenju, skoči sa stepenice).
Ortruda.
Vi stari bozi! Dajte sad da svetim
i kaznim sram što vas okalja tu!
Ja služim, gle, vašoj stvari svetoj,
uništit izrod za pust joj mam.
Wodan! Ja silnog zovem tog!
Freja! ti divna, čuj me, čuj!
Posveti laž mi svu, i var,
da srećno svoju svladam stvar!
Elza (još izvan scene). Ortrud! ta gde si?
(Sa dve pratilje sa svetiljkama, Elza izlazi na vrata odaje.)
Ortruda (bacivši se pred Elzu).
Tu, kraj nogu tvojih!
Elza (užasnuta, videći Ortrudu).
O vaj, zar da te takvu vidim,
zar tebe, sjajnu, gordu, svedj!
ta moja duša teško pati,
kod uniženja bol te tre!
O stan' i molbe štedi svoje,

mržnju ti ja svu prašam sad,
rad mene ti što bolno strada,
prašlaj, i tim svoj blaži jad.
Ortruda.
Za dobro to ti primi hvalu!
Elza.
Kad pridjem sutra mužu svom,
molbom ja ću ganut' mu dušu,
i Fridriku da milost da!
Ortruda.
Dobrotom tvojom ti me sputa!
Elza (sve više vesela i uzbudjena).
Al' zorom da te vidim već,
uz nakit tvoga ruha sjajnog,
u Münster s tobom ja ću poć; —
junaka svog da čekam tam,
(ponosno)
pred Bogom ruku da mu dam.
Ortruda.
Zahvalnost jedva znam ti reći,
jer nemoćna sam, bedna sva,
kraj tebe stan da mogu steći,
ko prosjak tvoj ću bili ja!
(prilazi sve bliže Elzi)
Tek jedna sila još mi osta,
nju ne ote ni jedna moć,
Elza (prostodušno i prijateljski).
Šta zboriš?
Ortruda (žestoko).
Kažem samo oprez!
Nek nije sreće slep ti nad,
daj da budućnost tvoju čitam,
od zla ti sklonim život mlad.
Elza (s potajnim užasom).
Zar zlo je?
Ortruda (vrlo tajanstveno).
Morala bi znati,
kakvom ti čari dodje taj.

kog tebi čudna sudba prati
dal' večan tvoj će biti raj!

Elza (užasnuta, okreće se nevoljna — zatim, puna žalosti i saučešća, opet Ortrudi).

O jadna li, da znadeš meru
te ljubavi, što za nj je sva,
ti tad bi pravu znala veru,
a sreću samo vera da!

(prijateljski).

Moj evo dom! Tu daj, nauči,
da čista vernost svet je naš;
sve mine dušu što nam muči,
kad sreće plam ne pozna laž!

Ortrud (za sebe).

O ponos taj! on nek me uči
kako da svladam vernost tu,
i njega mačem ja ću tući,
ta gordost nek se sveli njoj!

(Ortrud, prateći Elzu, ulazi s pretvornim ustezanjem na mala vrata; pratilje osvetljuju napred i, pošto su ušle, zaključaju. — Praskozorje.)

Fridrik (dolazi iz pozadine).

Zla kob i taj nek snadje dom!
Izvedi, hajd, svoj lukav naum, ženo,
ja nemam moći tvoj da sprečim rad!
Tom kobi kao moj što pad je kreno,
Dušmanski dom nek isti snadje jad!
Jer jednoj želji samo ja sam rob:
da dušman moje časti nadje grob!

(Pošto uluči najzgodnije mesto kud može, od mase koja dolazi, da se skrije, staje iza jednog stuba na ulazu u katedralu.)

Treća scena.

(Potpuno jutro. S kule, dva trubača trube jutrenju pesmu; s jedne dalje kule čuje se odziv. Dok trubači slaze s kula i otvaraju kapije, iz raznih pravaca grada dolazi posluga, pozdravlja se, i ide mirno svaki na svoje opredelenje. Nekoliki zahvataju vodu sa kladenca u metalne sudove, lupaju na kapiju palate, kuda ih puštaju. Kapija palate otvori se ponovo, izlaze četiri bojna trubača i trube poziv. Posluga je napustila pozornicu. Iz dvorišta grada s kapije kule kupe se pred katedralom, sve brojniji brabantski plemići i vitezovi; svi se pozdravljaju, veseli i uzbudjeni.)

Plemići i vitezovi.

Već ranim jutrom zove glas,
Ko zna što nosi ovaj dan!
To divnim čudom, medju nas,
na čin se sprema junak stran.

(Glasnik stupa iz palate na visinu ispred kapije, četiri trubača ispred njega »Kraljev poziv« se opet trubi: u živahnom očekivanju, svi se okreću prema (pozadini.)

Glasnik (na uzvišici ispred kapije od palate).

Ja kralja volju sad javljam, i reč,
stog s pažnjom tu nek zbor mi sluša svak!
Progonstvom sudjen Fridrik Telramund,
nek plati greh što božji slaga sud.
Ko drži s njim još, ko se združi s njim,
izrečen biće carstva sud nad tim.

Vitezovi.

Prokleo ko vernost gazi!
Tog božji kazni sud!
Svak nek se njega pazi,
nek ne zna mir ni san.

(Na glas truba okuplja se narod, sav pažljiv.)

Glasnik.

I poruku još čujte, kralja svog,
on strancu tome kog nam posla Bog,
i Elza kog za muža izbra svog,
uz vlast mu daje sav Brabant na dar.
Al' vitez neće knezom da je zvan,
već zaštitnik za vašu svetu stvar!

Vitezovi.

Zdrav nek je divni muž,
kog amo posla Bog,
Brabant je sluga veran
zaštitnika svog.

(ponovo jek trubača.)

Glasnik.

Al' čuj šta on po meni javlja još:
on slavi s vama danas svadben pir,
al' sutra nek je spreman svak na boj,
i sam će on da žrtvuje svoj mir,
i kralja s vojskom on će svud da prati.
te zemlji našoj da se slava vrati.

(Posle toga, Glasnik se, sa četiri trubača povlači u palatu.)

Vitezovi (oduševljeni).

Za bojni svi smo zbor!
Čim prvi jekne klik,
svak svoj ostavlja dvor,
kad slave mami lik.
Jer Bog ga posla nam,
Brabantu štit je sam.

(Dok se puk veselo giba, stupaju napred četiri plemića, zadnji Fridrikovi drudrugovi.)

Treći plemić.

Ta čuj! iz zemlje on bi da nas mami!

Drugi plemić.

Zar znamo šta hoće dušman taj?

Četvrti plemić.

Pothvat mu drski druge nas sve srami!

Prvi plemić.

Da spreči to, ko može, kaži, daj!

Fridrik (neprimetan, stupio medju njih).

Četiri plemića.

Šta? Ti ko si? — Fridrik? Zbilja zar?
Ti dodje tu gde svi ti gone stvar.

Fridrik.

Za čas smelo ću ja i više moći,
a vašem oku sve će tad da sine,
tog što na bojni pohod zove vas,
moj će da tuži s boguhulstva glas.

Četiri plemića.

Šta čujemo! Lud si zar? Šta hoćeš to?
al znaj puk dozna l', stradaš zlo!

(Oni potiskuju Fridrika ka katedrali, da bi ga skrili ispred naroda. Četiri paža stupaju na vrata odaje, te slaze veselo niz stepenice, stavivši se na uzvisici pred palatom. Narod, kad vidi paževe, tiska se napred).

Četiri paža

U kraj! Za Elzu mesta daj!
u božji ona gre sad hram!

(Stupaju napred, dok im plemići načine prolaz sve do katedrale. Druga četiri paža stupaju iz odaje, odmereno i svečano, preko stepenica stavljajući se na isto mesto, gde čekaju da prate povorku gospodja).

Četvrta scena.

(duga povorka Gospodja, u svečanom odelu, stupa polako kroz vrata odaje na stepenice, dok se prve ne zaustave tek na stepenicama katedrale.)

Plemići i vitezovi (dok prolazi povorka).

Nek Bog sad korak prati,
i vodi ruku toj,
što znade i da pati,
za pravde uzor svoj!

(Plemići su, neholice, opet zakrčili prolaz, dok ga paževi ponovo otvaraju. Elsa, u svečanom nakitu, slazi u povorci iz palate, prolaz je opet otvoren, te Elzu, koja se za čas zaustavlja, mogu svi da vide.)

Gle nje! Ko andjo pravi,
Čistoće sja joj žar!

(odavde polazi ona polako prema ulazu katedrale.)

Njenoj sad pojmo slavi,
To Brabanta je dar!

(Ovde su prvi paževi i gospodje već stigli na stepenice katedrale gde se postave, propuštajući u crkvu Elzu. Medju gospodjama koje joj slede, vidi se Ortruda, isto tako bogato odevena; gospodje koje su neposredno za njom, zaustavljaju se malo pokazujući zlu volju, tako da Ortruda ostaje osamljena: u izrazu njena lica sve je vidljivija zloba. Kad Elza, usred neprestanih poklika, stupi takodje na prvu stepenicu katedrale, Ortruda, koja je dotle bila medju zadnjim gospodjama, stupi živo napred, stane pred Elzu na vrhu stepenica, i prisili je da joj ustukne.)

Ortruda.

Sad stoj, Elza! Ne, duže već ne trpim,
ko sluškinja, u pratnji, za tobom!
Prvenstvo moje mora opet biti.
Ponizi strast u gordom srcu tvom.

Paževi i Vitezovi.

Šta hoće ta?

Elza (užasnuta).

Avaj! Šta vidim to?
ta otkud taj odjednom strašni stav?

(Ortrudu potisnu paževi do na sredinu pozornice.)

Ortruda.

Znaj, tek na čas podlegoh zaboravu,
mišliš zar da služim tebi život sav?
svoj bol da svetim, želju čuj mi pravu,
ja zahtev stavljam tu na svoje pravo!

(Pokret, živahno začudjenje kod svih.)

Elza.

Vaj! obmani li pustoj postah plenom,
jer ovu noć se prikrila bez sna,
svoj sakri smer u plaštu crnom njenom,
ta kojoj muža kazni Bog, sa zla!

Ortruda (ponosna i s tobožnjim bolom).

Sud lažni mog progna odavde muža,
kom ime zemlja tu je znala sva,
vrlina čistih splet kom život pruža,
jer znan i cenjen njegov beše mač.
Al tvoga, daj, kaži, da l' zna ga iko?
Kom ni ti ne znaš ime, — nije niko!

Vitezovi, Ženske, Dečaci (u velikom pokretu).

Šta veli? Ha, šta reče to?
Kleveta! Njoj da l' brani ko?

Ortruda.

Ime mu kaži, daj nam ga nazovi,
da znamo, vredi l' plemstvo mu i rod?
otkud ga vali tu doneše ovi,
od tebe kad i kud ga vodi hod?
O ne, (silno). Golem je razlog tajni toj,
da dozna to (široko) stog neda gle, njoj!

Vitezovi, Žene, Deca.

Ha! Šta reče? To greh je veći.
O njemu rug sme zar se reći?

Elza (pribirajući se posle velikog udara).

O klevete! Tvoj gde je sram?
Čuj, da ti odgovor svoj dam.
Da, plemstvom on je biće čisto,
vrlina svih, da, on je div,
poslanstvo ko mu kalja isto,
to on je, da on! Tvoj samo muž.

Vitezovi.

Da, da! Da, da!

Elza.

Bog nije l' dao u tom boju
moj muž da svlada muža tvog?
(narodu)

Stog pravde reč svi dajte svoju:
Kog šilji tu, po pravdi, Bog?

Vitezovi, žene, paževi.

Tek on, tek on je! Tvoj samo muž.

Ortruda (s porugom Elzi).

Ha, ta čistoća tvog junaka,
za čas bi mutan bila kao,
osvetli l' tajni čar mu zraka
kojim njeg štiti duh mu zao.
Ne smeš li to da pitaš njega,
(vrlo odlučno)
tad s pravom misle svi, to znaj,
da tebe muči briga neka,
jer slutiš toj čistoti kraj!

Žene (pomažući Elzu).

Pomoć Elzi pred mržnjom tom!

(Palata se otvara, četiri kraljeva trubača stupaju napred i trube.)

Vitezovi (gledajući prema pozadini).

U kraj, u kraj! Gle kralja!

Peta scena.

(U svečanoj povorci izlaze iz palate **Kralj Lohengrin, saksonski grofovi i plemstvo.**

Zadržana uzbunom, povorka se prekida; kralj i Lohengrin prodru kroz uzbudjenu gomilu napred **Brabanti.**

Čast naš kralju!
Čast Brabanta štitu, čast!

Kralj.

Kakav je spor?

Elza (vrlo uzbudjena klone na grudi Lohengrinu).

O čuj moj gospodaru!

Lohengrin.

No šta?

Kralj.

Ko smede crkven pohod taj da buni?

Pratnja kraljeva.

Kakav spor što tu ga čusmo?

Lohengrin (spaziv Ortrudu).

Šta vidim?
S tobom kleti taj zar stvor?

Elza.

Moj spasu! brani, daj, od žene te!
Hoće da neposlušnost skrivim ja!
U bedi videh nju, pred ovi vrati,
iz samilosti uzeh sebi nju: —
a gle, sad htede zlim da dobro vrati,
(malo uzdržljivije).
u tebe da mi slomi veru svu.

Lohengrin (čvrsto i odlučno upre pogled u Ortrudu, koja ne može da se makne).

O strašna ženo ti, sad mani nju!
Uspeti ne ćeš tu!
(okrene se ljubazno Elzi).
Daj, Elzo, zbor',
dal ona žuč u tvoje srce nali?

(plačući Elza skriva svoje lice na njegovu grud).

Lohengrin (podižući je i pokazujući prema katedrali).

Hajd, onde sreća nek suzno oko pali.

(Uz kralja i Elzu on se stavlja na čelo povorke, svi opet uredu, spremni da slave).

(Fridrik stupi iza stupa pred katedralom, kada ga poznadu žene i paževi, užasnuti, ustuknu pred njim).

Fridrik.

O Kralju! Prevareno plemstvo!
stojte čas!

Kralj.

Šta hoće taj?

Vitezovi.

Šta hoće taj? Zločinac! Hajd odavde.

Fridrik.
Moj čujte glas!
Kralj.
U kraj! Natrag odavde!
Vitezovi.
U kraj! Ta smrti rob si ti!
Fridrik.
Na teškoj krivdi stradah ja!
Kralj.
U kraj!
Vitezovi.
U kraj! Hajd odavde!
Fridrik.
Taj božji sud obečašćen bi, obmanut!
Čarobnik taj sve vas lažno obmanu!
Vitezovi.
Daj tog zločinca!
Kralj.
Daj tog zločinca!
Vitezovi.
Čuj! Da l' Boga zna?
(svi sa svih strana, naginju na nj).
Fridrik (čineći najužasniji napor da bude saslušan, ne obzire se na napadaje, a pogled upro u **Lohengrina**).
U sjaju tog što tu sad gledam,
rad vračbine ja tužim vam'!
(Pred Fridrikovim glasom, napregnutim od očajanja ustuknu svi i postaju pažljiviji).
Ko prah, pred božjim nek je dahom,
ta moć, što tek je var i sram!
Vaš sud loš beše, jer okalja
i slomi čistu moju čast, —
dok jednu reč tek staviť valja
tom, što ga »božja« posla vlast.
Tek jednu reč ja rad sam kaz'ti,
da pitam njega jedno tek,

(zapovednički)
za ime, rod, za časti
ja pitam tu, da čuje svet!
(svi u najvećoj poraženosti).
Taj ko je, što na vali' dodje,
labudom dovučen divljim tim?
S tom zveri ko na družbu podje,
čistota, vidim, nije s njim.
(Poraženi s očekivanjem gledaju u Lohengrina).
Kralj, Vitezovi, žene i Paževi.
O teške tužbe! Nju može l' on da spori?
Lohengrin.
Ne ti, što tu bez časti osta,
ti nisi taj kom dajem zbor!
Jer zao, kom nije sumnje dosta,
ukaljat' ne mož čisti stvor.
Fridrik.
Kad moja ništ mu čast ne vredi
tebi se kralju molim ja!
pitanju tvom da l' će da sledi
porekla svog da tajnu da?
Lohengrin.
Da, čak i kralju tajna to je,
i svemu plemstvu kruga tog!
S uma nek gone sumnje svoje
jer dobar čin je otkup moj!
Tek jednoj znam, njoj odgovor ću dati,
Lohengrin (sav pogružen, obrnuv se Elzi, spazi gde joj se nadimaju grudi od divljc unutarnje borbe).
Elza! Ah, al' joj duša pati!
Ja gledam sad gde bol je lomi jaka,
Laž ova zar da smuti dušu tu?
O Bože, štit ti njoj bud od zla svaka!
Nek sumnja mine sada čista nju!

Fridrik i Ortruda.

Ja gledam sad gde bol je loml jaka,
i sumnja, gle, već prodje dušu svu!
Došljaku tom što moje zlo on skrivi,
sad dodje kraj kad kaže tajnu tu?

Kralj i vitezovi.

To čudna tajna skriva tog junaka,
snadje l' ga kob, nek reč ne oda nju!
U sudbi zloj što snadje tog junaka,
za čin mu čist mi dajmo pomoć svu!

Elza (okrenuv se od svoje okoline gledajući pred sebe).

Da tajnu tu, što zanj opasnost skriva,
pred svetom svim on izreče svu,
rad mene, kojoj čast i spas on biva!
Pa kob mu tu da skrivim ja zar zlu?
Nju ja da znam, verno ja bih skrila!
Al sumnja zla, gle, hvata dušu svu!

Kralj.

Ja znam da borac taj na meti stoji!
Otmen je on da tužbe te se boji!

Vitezovi (prigibajući se Lohengrinu).

Uza te svi, na reči svi smo svoji,
pobedni tvoj kad čin priznasmo svi.
De ruku daj! Uz veru svaki stoji,
pa čak da ime i ne kažeš ti!

Lohengrin.

Za čast junaka zar se kogod boji,
zar za to, rod i ime ja što skrih!

(Dok Lohengrin, primajući rukovanje s vitezovima, koji mu pružaju ruke, ostaje nešto u pozadini, prodre neprimetno Fridrik do Elze, koja ne smejući još da pogleda Lohengrina, puna nemira, zabune i stida, boreći se sama sa sobom, stoji još uvek sama napred).

Fridrik (tiho, prekidom punim strasti, naginje se Elzi).

Na moju reč! Daj da ti sredstvo kažem,
Da saznaš pravu stvar!

Elza (uplašena, ali tiho).

Odavde hajd!

Fridrik.

Tek jedan član da otrgnem mu, daj mi,
tek vršak prsta, Bog je svedok moj!
što krije sad, to znaćeš javno tad.
Znaj vezan on za uvek biće tvoj!

Elza.

Oh, nikad ne!

Fridrik.

Ja blisko noć ti bdim
zovni, bez jada, za čas, svrših s tim.

Lohengrin (stupiv brzo napred).

Elza, ti s kim to vodiš zbor?

(S pogledom sumnje i bola okrene se Elza od Fridrika i pada, pogružena, pred noge Lohengrinu).

Lohengrin (sažalnim glasom Fridriku i Ortrudi).

On nje nazad vi kleti!
Ni časak neću da nju
vidim tu kraj vas!

(**Fridriku** se izražava na licu najbolniji gnjev).

Elza, daj ustaj ti! U ruci toj
i veri svoj jest sreće zalog moj!
Zar sumnji ti da pustiš mah?
Pitat me zar te nije strah?

(u najvećem uzbudjenju i pometenosti)

Elza.

Moj vojno, meni ti si spas!
Moj div u kom je sreća sva, —
(odlučno i značajno).
Nek nikad ne zna sumnja nas,
tek nek nas ljubav zna!

Lohengrin.

Hvala, Elza! Sad hajd u božji hram! —

Vitezovi (oduševljeno ganuti).
Gle, ta njega posla Bog!
Žene i paževi.
Čast! Čast!
(Logenhrin privodi Elzu svečano kralju. Kud niih dvoje prolaze, čine im oni u poštovanju mesta).
Vitezovi.
Čast vam! Čast Elzi, slava, čast!
(Vodjeni kraljem, stupaju Lohengrin i Elza polako u katedralu).
Nek Bog vam korak prati!
On dobro dobrim vrati!
Vitezovi, Žene i Paževi.
Čast vrlina punoj!
Čast Elzi, slava, čast!
(Kada kralj stupi, sa bračnim parom, na najvišu stepenicu, Elza u najvećem uzbudjenju, okreće se Lohengrinu, koji joj prihvata ruke. U tom zagrljaju, puna sramežljive brige, pogleda ona desno niz stepenice i spazi Ortrudu, koja je na njih digla ruku, kao da je sigurna u pobedi, užasnuta okrene Elza glavu. Kada kralj uvodi Elzu i Lohengrina u ulaz katedrale, pada zastor).

TREĆI ČIN.

Prva scena.

(Uvodna muzika prikazuje sjajno veselje svadbene svečanosti. Kad se zastor digne, pozornica predstavlja nevestinu odaju, u sredini pozadine, bogato okićena, bračna postelja; uz jedan otvoren prozor s balkonom, jedno nisko odmorište. Muzika za scenom; pesma je u početku iz dalje, posle bliže. U sredini pesme otvaraju se, u pozadini, vrata desno i levo. Desno ulaze gospodje prateći Elzu, levo vitezovi s kraljem, prateći Lohengrina. Napred paževi sa svetiljkama). **Svadbena pesma** (muški i ženske).

Nek cvetni put
vas vodi svud,
Bog neka vam sreće blagoslovi žar
pobedna pest
i milja svest
vernošću večnom nek združi taj par.
Borče vrlina,
sad hrli njoj,
cvete milina,
gle vojno tvoj!
Jek našeg slavlja
nek glasno javlja:
vi da ste svoji,
ljubav vas spoji.
(ovde se otvaraju vrata).
Mirisom tim,
gle, pun sad je dvor,
sjajem vas svim,
naš zdravi sad zbor!
Nek cvetni put
vas vodi svud.
Bog nek vam sreće blagoslovi žar.

Pobedna pesť
i milja svest.
Vernošću večnom nek združi taj par.

(Kada se obe povorke srelnu na sredini, gospodje privode Elzu Lohengrinu; oni se zagrle i ostaju na sredini. Paževi skidaju sa Lohengrina bogatu gornju haljinu, olpasuju mu mač i postavljaju ga na odmorište; gospodje, isto tako, skidaju sa Else njen bogati ogrtač).

(Osam gospodja obilaze za to vreme polako oko Lohengrina i Else).

Osam gospodja (pošto su ih obišli)
Nek radost vašu spaja
svedj božji blagoslov.
(Obilaze ih ponovo)
Iz ljubavnog vam raja
nek život nikne nov.

(Kralj grli i blagosilja Lohengrina i Elzu).

(Paževi daju znak za polazak. Povorka se postavlja opet i, zatim, prolazeći pored bračnog para izlazi iz odaje, muški desno a ženske levo).

Svadbena pesma (pri izlasku)
Nek cvetni put
vas vodi svud,
Bog sad vam sreće blagoslovi žar.
Pobedna pest
i mrlja svest,
vernošću večnom, gle, združi taj par.
Borče vrlina
svedj budi s njom,
Cvete milina,
cvet vojnu svom.
Jek našeg slavlja
svud glasno javlja:
vi ste sad svoji,
vas ljubav spoji!
Mirisom tim,
gle, pun je sad dvor,

sjajem vas svim
naš zdravi sad zbor.

(Ovde su obe povorke sasvim ispraznile pozornicu; posljednji paževi zatvaraju vrata. Sve dalje, iščezava pesma).

Nek cvetni put
vas vodi svud,
Bog nek vam sreće blagoslovi žar;
pobedna pest
i milja svest
vernošću večnom nek združi taj par.

(Pošto je povorka izišla sa scene, Elza u prevelikom blaženstvu, klone Lohengrinu na grudi. Dok iščezava pesma, Lohengrin, spustiv se na odmorište ispod prozora s balkonom, privlači nežno sebi Elzu.

Druga scena.

Lohengrin.
Odjeknu pesme slast; mi sami tu,
od kad se znamo, sad prvi smo put.
Sad nek je svet daleko našem snu,
dok moja grud tvom srcu traži put.
Elza! o znaj, ti divna, moj si raj!
Dal' srećna ovaj čas si, reci daj!

Elza.
Oh pusta reč — da rečem da sam srećna!
Blaženstvom neba divno vri mi plam.
Ja ćutim sad gde srca radost večna
tone u milju Bog što daje sam.

Lohengrin. (sa žarom).
O, kaži, divna, danas da si srećna,
sad kad blaženstvom neba vri mi plam.
(nežno)
Ja ćutim sad gde srca radost večna,
tone u milju Bog što daje sam.
Ja sad tek poznah našeg milja biće!
Nevidljiv, još u slutnji, naš bi spoj;

braničem tebi kad me izbra sudba,
to ljubavlju otkriven put bi moj;
u oku videh tvom čistoće čar,
po sili toj ja postah sluga tvoj.

Elza.

Al' tebe ja već jednom videh prije,
u slatkom snu kad sinu lik mi tvoj:
i kad te gledam sad, a san to nije,
po božjoj volji, znam, ti spas si moj.
Ko laki vir kad dolom blag se sliva,
potekoh, tvoj da korak pratim svak',
ko malen cvet, kog polje negde skriva,
kud staneš ti, da on se skloni lak.
Jel' to tek ljubav? Il' kako da kažem?
Izreći ne znam taj blaženstva slog,
al', ah, to ime što ga nesmem znati,
da njim nazovem ja najdražeg svog.

Lohengrin (mazeći je).

Elza!

Elza.

U usť ma tvojim ime zvoni moje,
ja zar da tvog ne poznam nikad čar?
Ljubavi časi kad nas same spoje,
daj mi dopusti da ga kažem bar.

Lohengrin.

O stvore drag!

Elza.

sami, kad bdi tek duh:
nikad ga ne će čuti ljudski sluh.

Lohengrin (grleći je nežno i pokazujući joj kroz prozor cvetnu baštu).

Grud tvoju zar ne blaži miris dragi?
O kako njim opija sva se strast!
Tajanstveno ga nosi zefir blagi, —
ne pitajuć ga, ja mu pijem slast.
(podignutim glasom).
Tu čutih čar, što dade meni nebo,
prvi kad te put, o divna, videh sam

za rod ti ja tad pitať nisam trebo,
jer pogled tvoj užegnu srca plam.
Ko miris taj sad što nam čula draži,
od kad ga mami zagonetna noć,
čistota, daj, da tvoja mene blaži,
ne daj da sumnje tebe svlada moć!

(Da skrije svoj stid, Elza mu se privija slomljena).

Elza.

Ah, tebe da sam ja bar vredna,
tvoja da tek ja nisam sen,
da nešto činim za te bedna,
za te da boli snosim tren!
Ko ti što mene tužbe spase,
bih za te ja da snosim jad,
da ja tvoj teret primim na se,
brige da tvoje zbrinem kad.
Ti svoju tajnu skrivaš tako,
živi da nju ne sazna stvor!
(sve tajanstvenije),
Al' šta, da sudbe preti pako?
Da l' bi je tad tvoj odao zbor?
Ime ja da saznam tebi,
zvuk da mu meni nije stran.
tu tajnu ja izrekla ne bi,
ma, sudnji, znala, preti dan.

Lohengrin.

O draga!

Elza (sve strastvenije).

O, verom tom me ti ponesi,
nevrednoj ne daj puste dne,
otkri mi tajnu ko li jesi,
da skinem veo sa tajne te.

Lohengrin.

O, šuti, Elza!

Elza (sve žešće).

Mojoj veri
ti otkri tvoga plemstva rod,

otkud si ti, daj reci smelo, —
na večni ja se kunem muk.

Lohengrin (s t r o g o i o z b i l j n o, u s t u k n u v n e k o l i k o k o r a k a).

Svim poverenjem ti si dužna meni,
jer veru ja na zavet dadoh taj,
i s puta vere nikad ti ne skreni,
tad iznad žena svih ti bićeš, znaj!

(S p u n o l j u b a v i o k r e n e s e o n o p e t p r e m a E l z i).

Na moju grud, ti divna, čista!
Iz srca mog oćuti žar,
a oka tvog nek sjaj zablista,
to mojoj sreći sav je dar!
O pusti, daj mi, da zanesen
udahnem tvoj taj čisti dah.
Daj da te grudma ja prinesem,
jer moje sreće ti si mah.
Za sve, rad tebe što izgubih,
ta ljubav otkup moj je drag,
tek sad, kad tebe ja poljubih,
upoznah božji dar taj blag.
Kralj da mi pruži svoju krunu,
odbiću ja s prezrenjem nju,
jer što mi vredi žrtvu punu,
to u tvog milja nadjoh snu!
I zato sumnja nek te mine,
već ljubavi mi zalog daj;
ne dodjoh ja iz bolne tmine,
iz sjaja, slasti, dodjoh znaj.

Elza.

Šta, Bože, moram čuti,
šta ta svedoči reč!
Ti htede da me smuti,
al' jad taj znam sad već!
Ti novu sudbu primi,
Zanesen, srećan, mlad:
iz raja dodje ti mi,

a nazad hoćeš sad.
Da čuvam, suznih rana,
u veri zavet krut?
A slutim, jednog dana,
nepovratan tvoj put.

Lohengrin.

O stoj, ne gubi moći!

Elza.

Rad tebe taj je jad!
Odovud kad ćeš poći,
da brojim dane sad?
Moj lik će svedj da vene,
kroz mučnih jada roj;
kad odeš ti od mene,
šta vredi život moj!

Lohengrin (ž i v o).

Draž tvoja ne će proći,
čist dok ti sumnje duh.

Elza.

Ja nemam više moći,
moj ne sluša te sluh.
Jer ti si biće čari,
ti čudom dodje tu,
bol stog mi grudi žari,
čim, oh, da blažim nju?

(U n a j v e ć e m u z b u d j e n j u o n a s e u ž a s n e i z a s t a n e k a o d a o s l u š k u j e).

Zar ne ču ništ? To ide neko tamo?

Lohengrin.

Elza!

Elza.

Ah ne!...
(g l e d a j u ć i u k o č e n o p r e d s e b e).
Al' gle — gle labud, — gle labud!
O gledaj, on po vodi plovi amo, —
ti pozva ga — već vozi amo čun.

Lohengrin.

Elza! Ah, stoj! Svoj smućen smiri duh!

Elza.

Mir nigde naći ne ću,
jer dusi gone zli, —
al' svu nek gubim sreću, —
tek reci, ko si ti?

Lohengrin.

Elza, što smišljaš bedna?

Elza.

Ti, mužu, blag i krut,
čuj: sve mi molba jedna:
to ime reci daj.

Lohengrin.

O stoj!

Elza.

Otkud ti put?

Lohengrin.

Avaj!

Elza.

Šta tvoj je rod?

Lohengrin.

Avaj, šta učini?

(Elza stojeći pred Lohengrinom, okrenutom leđima pozadini, opazi Fridrika i njegova četiri druga, koji na zadnja vrata upadaju s golim mačevima.)

Elza (krikne užasno).

Traži spas! Tvoj mač, tvoj mač!

(Pruži mač Lohengrinu tako da ga on izvuče brzo iz korica, koje ona drži. Jednim zamahom Lohengrin ubije Fridrika koji se bio ustremio na nj, užasnuti plemići bacaju svoje mačeve i padaju nice pred noge Lohengrinu. Elza koja se bila bacila Lohengrinu na grudi, pada polako onesvesla na tlo. — Dugo ćutanje).

Lohengrin (stoji, duboko pogružen, jedini uspravno.)

Vaj!
Svoj sreći našoj je vaj, sad kraj!

(Nagne se Elzi, te je podigne nežno i naslanja na odmorište.)

Elza (slomljena, otvara oči).

O Večni, ti pomoz' mi sad!

(Dan probija sve više; već sasvim izgorele sveće skoro će da se ugase. Na Lohengrinov znak, četiri plemića se podignu.)

Lohengrin.

Nosite leš vi sad pred kraljevski sud!

(Četiri plemića podižu Fridrikov trup te ga iznose na vrata u pozadini. Lohengrin povuče za jedno zvono; četiri gospodje ulaze s leva.)

Lohengrin (pratiljama).

Nek Elza podje sad pred kralja,
al' nakit nek je krasi sav!
Njoj tamo odgovor se spravlja,
da sazna mužu rod i stav.

(U svečanom, tužnom držanju udalji se on, kroz vrata desno. — Gospodje prate Elzu, koja se jedva drži, levo. Zastor, sa dve strane zatvori napred sasvim scenu. Kao sa dvorišta gradskog, čuju se vojni trubači gde trube uzbunu.)

Treća scena.

(Kada se prednji zastor ponovo digne, pozornica predstavlja gaj na obali Šelde, kao u prvom činu. — Žarka jutarnja svetlost, dok se potpuno ne razdani. Jedan grof, s pratnjom, dolazi s desna, napred, sjaše s konja i predaje ga svom sluzi. Dva paža nose mu štit i koplje. On razvija svoju zastavu, oko koje se okuplja njegova vojnička pratnja. — Dok drugi jedan grof dolazi, kao i onaj prvi, čuju se trube trećeg koji se približuje. — Isto tako dolazi, sa svojom vojničkom pratnjom treći grof. Sve veće grupe iskupljaju se oko svojih zastava; grofovi i plemići se pozdravljaju, ogledaju i hvale svoje oružje it. d. — S desna dolazi četvrti grof i postavlja se sa svojom pratnjom u sredini pozadine. — Kada se čuju trube

kralja, sve se žurno postavlja oko svojih zastava. — S leva dolazi kralj, sa svojom saskom zastavom.)

Vitezovi (kada kralj prispe pod hrast, udaraju svoje štitove).

Čast našem kralju!
Živeo Henrik kralj!

Kralj (stojeći ispred hrasta).

Nek hvalu primi sav Brabant!
Ponosnu grud mi zgreva plam,
kad vidim širom zemlje nam,
gde Nemac štuje kralja svog.
Nek dodje carstva dušman krut,
naš hrabri rod mu preči put:
s istoka neće, plenu sklon,
krenuti amo više on.
Za rodni kraj svak mač svoj daj!
nemačkog carstva snagu znaj!

Vitezovi.

Za rodni kraj svak mač svoj daj,
nemačkog carstva snagu znaj!

Kralj.

No gde je taj kog posla Bog.
Da bude čast Brabanta mog?

(Nastaje stiska: četiri brabantska plemića donose na nosilima Fridrikov pokriven trup i postavljaju ga na sredini pozornice. Sve, u nelagodnoj radoznalosti, gleda preda se.)

Svi.

Šta nose ti? Šta glase tu?
To Telramunda ljudi su.

Kralj.

Šta nose to? Što vidim jao!
Taj užas gle u čas taj zao!

Četiri plemića.

Brabanta štit to šalje vam,
a ko je on, — to reć će sam.

(Elza sa velikim brojem pratilja, stupa i korača polako napred, kolebljivim korakom.)

Vitezovi.

Gle, Elza! Gle, ta vrla, čista!
Al' bleda lika — sjaj ne blista!

Kralj (pošao u susret Elzi, privede je uzvišenom jednom sedištu prema sebi.)

Šta vidim: ti si tužna sen!
rastanka zar već dodje tren?

(Elza pokuša da digne pogled ali ne može.)

(U pozadini ponovo velika stiska; čuju se)

Glasovi.

U kraj, u kraj! Junaku puta daj!

Svi viknu.

Čast! Čast Brabanta štitu daj!

(Kralj je opet na svom mestu ispod hrasta. — Dolazi Lohengrin, opremljen isto kao u I. činu, bez pratnje, svečan i žalostan, i stupa ozbiljno napred.)

Kralj.

Čast hodu tvome, štite naš!
Svi, što u boj ih pozva baš,
čekaju gle, na bojni čas,
da s njima nam' izvojštiš spas.

Svi vitezovi.

Čekamo svi na bojni čas,
da s nama njim' izvojštiš spas!

Lohengrin.

Moj kralj, gospodin, sad nek dozna,
junake te što hrabre pozva',
u boj povesti ne smem ja!

(Svi u najvećem iznenadjenju.)

Svi vitezovi.

Avaj! Zar zbilja reč je ta!

Lohengrin.

Ko bojni drug ne dodjoh da se javljam.
već tužbu, ja pred vas tu sada stavljam.

(On otkrije Fridrkov trup; na to svi sa užasom okreću glave.)

Ponajpre, čujte glas, čim vam se tuži:
ja želim pravde čuti sud:

Kad na me on, kroz noć, mač podlo pruži,
Kašte, dal mu probih s pravom grud?

Kralj i svi vitezovi (pružajući svečano ruke prema trupu).

Tom rukom ti rad pravde ubi,
i božju milost on sad gubi!

Lohengrin.

A drugu hoću sada tužbu strašnu
da celom svetu glasno dam:
izdajstva rug mi ote drugu lažnu,
jest, nju što Bog mi dade sam!

Kralj.

Elza! Zar ti da skriviš tolko zlo,

Vitezovi (užasnuti i ožalošćeni).

Elza! Otkud se zbilo to?
Ti zar da skriviš tolko zlo?

Žene.

Vaj, jadna Elza!

Lohengrin (meri strogo).

Vi svi ste čuli meni kad obeća,
da nikad pitat' neće ko sam ja?
Al' nagovora zlog tu moć bi veća,
zakletva njoj sva zalud beše ta!
(svi poraženi u najvećoj meri.)
Da sumnje njene platim upit divlji,
svi čujte toga odgovora plod;
— da u boj podjem ja bih bio krivlji —
kad moram sad da kažem ime, rod!
(u sve sjajnijem i čistijem izrazu lica.)
Sad čujte svi, da l' imam razlog stida!
Pred svetom svim, pred kraljem, zemljom svom,
sad vernom meni sudba tajnu skida.
(visoko se uspravivši)
Od vas jel' iko ravan plemstvu mom!

Kralj, vitezovi.

Što moram čuti, nečuveno to je!
O barem da je znao skrili ime svoje!

Lohengrin (gledajući pred sebe u svečanoj pozi).

Daleki kraj, — nedostižan je vama,
Svet krije grad, što Monsalvat je zvan,
u njemu kule svetog sjaju hrama,
od kog lepši na zemlji nije znan.
U hramu sud sa čudotvornom snagom
ko svetinja se čuva, viša svih,
jer nju donese ljudskom rodu blagom
andjelski lik s nebesa, svet i tih.
I svaki god doleće golub s neba,
da nove moći pruži čudu tom:
taj sud je Gral, i tog kom vere treba,
ojača njim junaka sveti dom.
I ko je Gralu odabran da služi,
tom daje on oružja nadzemnog moć;
i zalud tad oko tog zloduh kruži,
pogleda l' ga on, ustukne smrtna noć.
Tom, kog on u daljne pošlje kraje,
za pravdu i vrlinu biti boj,
on će svedj svete snage moć da daje,
dok nije vitez znan u zemlji toj.
Jest, to je čin visoki svetog Grala,
tajanstven on za svak je grešni stvor:
a vitez taj, čim sumnja na nj je pala,
te posta znan, — ostavlja vaš taj zbor. —
A sad — pitanju reč tom čujte punu!
Jest, Gral posla me amo vama sam:
Moj otac Parsifal nosi mu krunu,
u zboru tom — ja Lohengrin sam zvan.

Svi vitezovi i žene (puni divljenja i u najvećoj ganutosti gledaju u nj).

Taj kad čuh sveti poziv on da služi,
u oku mom blaženstva suza tuži.

Elza (kao poražena).

Ja snagu gubim! Ova noć!
O daj zraka bednoj meni!

(Ona će da padne: Lohengrin je prihvata na ruke).

Lohengrin.

O Elza! Šta učinila si to?
Mog oka prvi kad te spazi gled,
ja plam slasti ljubavne poznah tad,
za čas ja sreću novu poznah mlad,
tu višu moć, i čudo roda mog,
moj znak, tajnom obvijen bića svog,
dadoh na službu čistom srcu tvom;
s te tajne sada ti raskrinu veo!
Kam' nikad, vaj, ja da te nisam sreo!

Kralj, vitezovi.

Vaj! Vaj! ti moraš sad u svet,
ti divni, božji mužu svet!
Bez božje ruke mi smo sad,
utehe s tobom ode nad.

Elza (u najžešćem očajanju).

Moj vojno! Ne, ja tebi poći nedam!
Ispaštanja mog svedok budi tu!
Ne, ti moraš mog kajanja bol da gledaš.
Pred tobom padam, kaznu primam svu.

Sene.

Vaj, on mora sad u svet!

Lohengrin.

Sad poć' ja moram, stvore drag;
Već kori Gral, jer se ne vratih još!

Elza.

U tebi ja božansku poznah čar,
pa božje milosti da nemaš zar?
Kad već ispaštat' moram teški greh,
daj bar da blisko tebi trajem dne.
Svoj zločin znam, al' nemoj da me prezreš,
i jadnu ne ostavi sad mene ti!
Tek jednu kaznu za tvoj znadem greh,
al' ona nas oboje sada tre:

Lohengrin.

Ja tvoj, ti moja, sad smo željom tek, —
tom moraš kaznom svoj otkupit vek.

(uz krik, Elza pada na tle).

Kralj i plemići (okupivši se oko Lohengrina)

O stoj! I ostaj ovde s nama,
i vođa budi svima nama!

Lohengrin.

Moj kralju, čuj! U boj ja ne smem s tobom!
Jer Gralov vitez vama znan je sad;
podje l' u rat u neposluhu kobnom,
sve muške moći biva lišen tad.
Al' dični kralju, moje sad čuj reči,
ti s pobedom ćeš slavnom biti boj!
Germana carstvo još u dugoj sreći,
odolet' će, kad divlji dodje roj!

(Živahno uzbudjenje. Iz pozadine se širi uzvik).

Gle labud! Gle labud!

(na reci vidi se labud sa školjkom, isto onako kao kad je došao **Lohengrin**).

Vitezovi i žene.

Gle labud, on opet amo gre!
Vaj, gle labuda, gle!

Elza (kao probudjena iz svoje zanesenosti, diže se, naslanjajući se na sedalo, gleda put obale).

(Dugo kao okamenjena, ona ostaje u istom položaju).

Zar labud! Da o vaj!

Lohengrin.

Tom koji kasni šalje ga, gle, Gral.

(Uz najveće ubzbudjenje svih drugih stupa obali **Lohengrin**, nagne se labudu i gleda ga tužno).

Labude moj!
Gle, zadnji dodje, tužni, put;
Jer žalim tvoga puta trud!
Za jedan god, tvoj kada rok
u službi tvojoj nadje kraj,
Grala kad moći krepi sok,
drukče li ja zaželih znaj!

(U najvećem bolu okrene se on Elzi).

Tek da si dala, o Elza!
jedan god uz tebe samo.
svedok da budem tvojoj sreći ja!
Blažen bi tad, u pralnji svetog Grala,
tvoj brat se našao, kog ti mrtva znaš.

(Svi su živo iznenadjeni).

Lohengrin (predaje svoj rog, mač i prsten Elzi).

Kad odem ja, a tvoj ti brat se vrati,
taj rog, taj mač i prsten ćeš mu dati,
opasnost kad mu preti rog je sreća,
za ljuti boj mač biće dobar taj,
a prsten na me neka njega seća,
jer s tebe on odagna rug i vaj.

(Dok ponovno ljubi Elzu, koja je nemoćna da izusti reč).

Gle moj već čas! Sad zbogom stvore drag
Sad zbogom! Gnjevan je Gral što ne idem već

(Elza gauhvatila grčevito, najzad, ostavila je snaga i ona klone u naručja ženama, kojima je predao **Lohengrin**, da se zatim udalji prema obali).

Kralj, Vitezovi i Žene, (pružajući ruke prema **Lohengrinu**).

Vaj! Vaj! Ti divni borče mlad!
Taj put je teški za nas jad!

Ortruda (u triumfalnom stavu, stupa napred).

Hajd, hajd, na put ti gordi dive!
Da ludoj rečem reči žive,
ko taj je tvoj što vuče čun,
kom lancem tim ja obvih pas;
taj labud, — čin mu videh pun, —
Brabanta knez je, knez svih vas.

Svi.

Ah!

Ortruda (Elzi).

Har tebi tog što odgna muža,
labud ga vozi kud mu dom!
Da kob mu tu bi duža.
Dočarao b' lik još bratu tvom!

Svi (uzbudjeni).

Užasni stvor! Oh žene klete,
drskom i zlom priznanju tom!

Ortruda.

On gre, i tim se bozi svete,
jer mesto njih ste s verom zlom!

(U divljem očajanju ona ostaje visoko uspravljena Lohengrin, već na obali primetio je dobro Ortrudu, pada na koljena u tihu i nemu molitvu. Svi su pogledi, u napregnutom iščekivanju, upravljeni na nj. Iznad školjke lebdi Gralov golub; Lohengrin ga spazi: pa gledajući ga zahvalno, digne se naglo i skida lanac s labuda koji odmah potone i mesto njega. Lohengrin podiže iz reke na obalu jednog lepog dečka (»Gotfrida«) u sjajnoj srebrnoj odeći).

Lohengrin.

Gle knez Brabanta, vama znan,
za vodju vašeg on je zvan!

(Spazivši Gotfrida krikne Ortrud i sruši se. Lohengrin skoči brzo u čun, koji je golub uhvatio za lanac i vuče ga dalje. U poslednjem radosnom preobraženju, Elza gleda Gotfrida, koji stupa napred da se pokloni kralju, svi ga posmatraju u bla-

ženom divljenju, Brabanti s puno poštovanja padaju na koljena. Tada Gotfrid poleti k Elzi u naručje, posle kratke radosne stanke, okreće se ona obali na kojoj se više ne vidi Lohengrin).

Elza.

Moj vojno! Moj vojno!

(U daljini vidi se ponovo Lohengrin. Spuštene glave, žalostan i naslonjen na svoj štit, stoji on u školjci. Na taj pogled obuzima sve jezovit krik. Ispustiv dušu Elza klone polako u Gotfridovim rukama na tlo. Dok se Lohengrin vidi sve dalje, pada polako zastor).

POZORIŠNA BIBLIOTEKA

Pretplata D 60·—

I. M. Begović: Male komedije (7) D 15.—, vezano D 20.—
II. M. Gorkij: Na dnu života. D 10.—.
III. Lord Byron: Kain. Misterij. D 10.—.
IV. A. Stridberg: Otac. Gospodjica Julija. Din 10.—.
V. Jovan Sterija Popović: Rodoljupci. D 5.—.
VI H. Ibsen: Sablasti D 10.—.
VII. A. P. Čehov: Ujak Vanja D 10.—.
VIII. Moliere: Silom bolesnik. — Škrtac. D 15.—
IX. N. V. Gogolj: Revizor. D 15.—
X. Schakespeare: Hamlet.

Mala biblioteka „Novosti"

A. Tolstoj: Ruska Golgota D 30.—
A. Dumas: Dvorski ludjak. 3 sveska D 90.—.
V. Margueritte: Bećarica. D 30.—.
H. H. Ewers: Alraune. D 25.—.
M. M.: Bijeg iz boljševičke Rusije. D 12.—.
Kovačić: Par nas sa Parnasa. D 10.—.
F. Tućan: Po Makedoniji. D 10.—.
Margueritte: Pečal (Preljub u braku). D 6.—.
Lujo Vojnović: Skromni pomen o velikom kralju. D 6.—.
Böhme: Dnevnik jedne izgubljene. D 6.—.
Fjodor Sologub: Mali Demon. D 5.—.
Zapp: Tajne kuće Willfried. D 5.—.
Joza Ivakić: Kapelan. D 5.—.
Jolanta Marrés: Grješnica. D 12.—.

HUMORISTIČNA KNJIŽNICA.

Godišnja pretplata D 50.—.

Sv. 156.—158. **J. S. Machar: Tatica Masaryk i druge satire.** Novele najvećeg češkog satiričara. D 5.—.
Sv. 159.—160. **Nušić-Janković: Izborne šale.** D 2.—.
Sv. 161.—164. **A. P. Čehov: Izabrane humoreske** D 15.—.
Sv. 166. **Tefi: Ljubomora i druge humoreske** D 5.—.
Sv. 167. **K. Kovačić: Burgije i turpije** D 10.—.
Sv. 168.—170. Iso Velikanović: Žena i vrag i druge šaljive priče. D 15.—.
Sv. 171.—175. **Pitigrilli: Povreda stida.** Izabrane novele D 25.

OSTALA IZDANJA

V. Nazor: Veli Jože. Istarska priča. Dječje ilustrirano izdanje.
A. G. Matoš: Pjesme. D 25.—, vezano D 30.—.
Baccaccio: Dekameron. Potpuno izdanje s predgovorom i sa 70 ilustracija. 3 knjige D 75.—, vezano D 90.—. U polukoži sa zlatorezom D 200.—.
Лаза Костић: Антологија. Уредио и предговор написао Светислав Стефановић. Д 20·—, вез. Д 25.
Stendhal: O ljubavi. D 15.—, vezano D 20.—.
Pfifikus: Milovanje u pesmi i prozi. S ilustracijama M. Uzelca. D 10.—, vezano D 15.—.
M Prévost: Ženska pisma. D 15.—, vezano D 20.—.
Zmaj: Što nam priča čika Jova. Dječje pjesme. Sa 30 slika. D 20.—, vezano D 28.—.
Apulej: Amor i Psihe. D 5.—.
M Krleža: Hrvatski bog Mars. D 20.—, vezano D 25.—.
A. Daudet: Pisma iz mog mlina. D 15.—, vezano D 20.—.
Le Bon: Psihologija gomila. D 15.—.
Janko Leskovar: Propali dvori. D 10.—, vezano D 15.—.
Janko Leskovar: Sjene ljubavi D 10.—.
A. Dumas sin: Gospodja s kamelijama. (»Traviata«). Umjetnički opremio Lj. Babić. Vezano D 25.—.
F. M. Dostojevskij: Zapisci iz mrtvog doma. S predgovorom dra. D. Prohaske. D 20.—, vezano D 25—.
Pierre Louys: Afrodita. Ilustrirano. D 15.—.
F. Prešeren: Antologija. D 5.—.
B. Назор: Carmen vitae. Антологија Д 20·—, вез. Д 25
J. Kozarac: Izabrane pripovijesti. D 30.
J. Козарац: Тена. Д 5·—
Мажуранић: Смрт Смаил-аге Ченгића. С илустрацијама проф **J. Кљаковића.** Д 10·—, вез Д 15·—.
Проф. Грубор: Коментар »Смрти Смаил-аге Ченгића Д 20·—.
ФранЦ Тусен: Башта Миловања. Д 5·—.
П. Прерадовић: Антологиіа. Д 10.—, вез Д 15·—
Dr. I. Politeo: Politički delikt. S obranbenim govorom za Aliju Alijagića pred sudom. D 5.—.
Herc'gonja: Lepoglavski vampiri. D 5.—.

Sve ove knjige mogu se dobiti u svakoj knjižari a uz originalne cijene kod **Narodne Knjižnice, Zagreb, Vojn'čka ul. 13.** Poštarina posebno.